ARHIMANDRIT SERAFIM ALEXIEV

CEASURILE
DE DINAINTEA PLECĂRII SUFLETULUI DE PE PĂMÂNT

VIAȚA DE DUPĂ MOARTE

Arhimandrit
SERAFIM ALEXIEV

VIAȚA DE DUPĂ MOARTE

CEASURILE DE DINAINTEA PLECĂRII SUFLETULUI DE PE PĂMÂNT

Traducere din limba bulgară
de Gheorghiță Ciocioi

Redactor: Elena Marinescu

Coperta: Mona Velciov

Traducerea a fost făcută după originalul în limba bulgară: Arhimandrit Serafim Aleksiev, *Besedi za jivota sled jivota, Ceast treta,* Editura Sf. Apostol şi Evanghelist Luca, Sofia, 2005.

CEASURILE HOTĂRÂTOARE DE DINAINTEA MORȚII

I

Învățătorul cel tăcut

Citind *Viețile Sfinților*, ne minunăm de răbdarea mucenicilor, de nevoințele preacuvioşilor – părinți şi maici –, de tăria sfinților mărturisitori şi de năzuința tuturor celor plăcuți lui Dumnezeu către viața cea veşnică, către lumea de dincolo. Cine i-a îndrumat, oare, pe ei către înțelepciune: cum să trăiască, cum să se comporte, cum să nu se lepede de Dumnezeu şi să-şi mântuiască sufletele lor în toate împrejurările – fie prielnice, fie neprielnice? Ei au avut – după Hristos, Învățătorul dumnezeiesc cel Preaînalt (Mt. 23, 8), şi după învățătorii şi propovăduitorii rânduiți de Duhul Sfânt (Fapte 20, 28; Evr. 13, 7) – încă un alt învățător tăcut, care vorbeşte mai minunat chiar decât cei mai renumiți oratori de pe pământ. Acest

învățător este moartea. Plăcuții lui Dumnezeu au avut-o pururea înaintea ochilor. Ea le-a fost îndrumătoare. Ea i-a deprins cu cea mai bună, cu cea mai dreaptă şi cu cea mai sfântă viețuire. Tot ea poate să fie şi învățătorul nostru. Nu întâmplător Fericitul Augustin a spus: „Moartea să fie învățătorul vostru!"[1] Fericitul Ieronim ținea întotdeauna în chilia lui un craniu, ca să-i aducă aminte de sfârşitul vieții pământeşti. Iar despre minunatul plăcut al lui Dumnezeu, ieroschimonahul Partenie de la Kiev, citim: „De mult şi-a pregătit el un sicriu care i-a devenit un însoțitor nedespărțit de chilie. Stând lângă el, sfântul vorbea cu înțelepciune despre zădărnicia vieții, despre venirea pe neaşteptate a morții şi despre faptul că sufletul, după ce pleacă din trup, va străluci ca un soare şi cu mirare va privi temnița cea plină de duhoare pe care a părăsit-o, pe care într-atâta a iubit-o şi de care într-atâta s-a îngrijit în timpul vieții sale pământeşti."

[1] Autorul citează din Sfinții Părinți, folosind, în general, ediții ruseşti ale operelor acestora. Pentru a uşura lectura cărții, notele de subsol vor apărea numai în cazul lucrărilor mai puțin cunoscute cititorului de la noi *(n.tr.)*.

„Nu vom greși, scrie Sfântul Dimitrie al Rostovului, dacă numim moartea «învățător a toată lumea», căci ea vorbește tuturor celor din lume: «Vei muri, vei muri! Nu vei putea fugi de moarte cu nici un chip! Ia aminte la trupul ce zace mort în sicriu și ascultă cu atenție ce-ți spune! Adu-ți aminte de moarte, ca să nu păcătuiești de moarte!»"

În grele păcate a căzut odinioară Faraon, potrivnicul lui Dumnezeu. El nu a vrut să îngăduie poporului lui Israel să iasă din Egipt, însă, chiar și fără să dorească una ca asta, l-a lăsat să plece. Cine l-a înduplecat pe acest crud împărat? Cine i-a înmuiat inima împietrită? Cine l-a îndrumat să-i slobozească pe israeliți? Moartea pruncilor întâi-născuți din Egipt, uciși de îngeri într-o singură noapte. Moartea a fost învățătorul lui!

Plin de cruzime a fost și Saul, dar, când a auzit de la Prorocul Samuil prevestirea cea de moarte: *Mâine tu și fiii tăi veți muri*[1], a căzut imediat la pământ și a plâns cu amar. Cine l-a învățat pe acest păcătos plin de mândrie și de cutezanță către smerenie și către frică? Moartea i-a fost lui învățător!

[1] Vezi I Regi 28, 19 – trad. slavonă.

S-a îmbolnăvit împăratul Iezechia. Şi iată a venit la el Isaia prorocul cel dumnezeiesc şi i-a spus: *Vei muri! Şi s-a întors Iezechia cu faţa la perete şi a plâns cu amar* (IV Regi 20, 1-3). Cine l-a învăţat pe el o asemenea frângere a inimii şi rugăciunea cea umilitoare? Cuvântul cel prorocesc: Vei muri! Moartea a fost învăţătorul lui!

Moartea, acest învăţător al întregii lumi, întrecând toate popoarele şi toate aşezările, intră în fiecare casă, cercetează fiecare familie şi propovăduieşte pretutindenea despre zădărnicia vieţii pământeşti. Unde se fac cimitire, acolo se înalţă totodată o şcoală duhovnicească, în care ucenicii sunt cei vii, iar dascălii sunt cei răposaţi. Ferice de cei vii, care învaţă de la cei adormiţi! Ei nu vor avea parte de moartea cea de a doua (vezi Apoc. 21, 8), căci moartea îi învaţă cum să trăiască, pentru a moşteni Viaţa de după viaţă.

Sfântul Dimitrie al Rostovului ne-a lăsat o scurtă convorbire între împăratul slujitor al diavolului Pausanias şi filosoful Simonide. Pausanias şedea pe tronul lui cel scump, îmbrăcat în haine strălucitoare şi plin de mândrie.

Înaintea lui se afla, îmbrăcat modest, înțeleptul Simonide. Stăpânul i s-a adresat oaspetelui său: „Spune-mi ceva din filosofia ta care să fie folositor pentru mine, ceva la care să iau aminte!" Filosoful i-a răspuns: „Împărate, adu-ți aminte că eşti om muritor!" La prima vedere acest răspuns nu conține nimic deosebit, dar, în realitate, este plin de o înțelepciune fără margini. Prin el, filosoful i-a propus împăratului două lucruri înțelepte şi de cea mai mare importanță, pe care Sfântul Dimitrie al Rostovului le subliniază astfel: „Primul – Împărate, adu-ți aminte că eşti om, nu Dumnezeu. Tu ai fost născut asemenea tuturor celorlalți oameni, şi nu în chip osebit. Tu ai acelaşi trup cum au toți oamenii, şi nu un trup aparte. Trupul tău nu este din argint, din aur ori de vreo altă piatră prețioasă, ci din aceeaşi țărână, din aceeaşi putrejune şi duhoare, ca şi trupul celorlalți oameni. Adu-ți aminte de aceasta şi nu te mândri! Cel de-al doilea lucru – Împărate, adu-ți aminte că eşti muritor şi că nu vei trăi veşnic! Astăzi şezi pe tronul tău, iar mâine vei fi în mormânt. Astăzi stai în slavă, iar mâine vei fi țărână. Astăzi

stai într-un palat strălucitor, iar mâine vei fi într-o groapă întunecoasă. Astăzi eşti îmbrăcat în purpură împărătească, iar mâine – în giulgiu de îngropare. Astăzi eşti bogat, mâine însă, mort fiind, nimic nu va mai fi al tău... Astăzi toţi stau cinstindu-te pe tine, iar mâine vei fi singur în adâncul pământului. Astăzi toţi te ascultă, iar mâine nimeni nu va mai lua aminte la tine, căci cine ascultă pe cel mort şi cui poate să poruncească cel care a murit? Astăzi tu eşti înfricoşător pentru toţi, iar mâine cine se va teme de tine, cel lipsit de suflare? Prin urmare, adu-ţi aminte, împărate, că eşti om şi că eşti muritor!" Şi, astfel, Simonide l-a învăţat pe Pausanias cea mai importantă lecţie – lecţia smereniei înaintea morţii."

Fără glas la prima vedere, moartea, care cutreieră neîncetat lumea şi bate la fiecare poartă, în fiecare zi strigă, în fiecare zi învaţă, în fiecare zi mustră. Dar cine să ia aminte la înţelepciunea ei? „Călătorule de pe pământ, opreşte-te – grăieşte moartea. Opreşte-te şi ia aminte. Cât de trecătoare sunt toate! Cât e de scurtă şi cât e de înşelătoare această lume. Trebuie oare să iubeşti

în chip smintitor ceea ce astăzi este, iar mâine nu mai este? Trebuie oare să-ți legi inima cu patimă de cele care, precum o umbră, pier de îndată ce soarele vieții apune? Singur Dumnezeu este veşnic şi neschimbător! Către El îndreaptă-ți paşii şi îți vei atinge scopul vieții!" La aceste lecții despre moarte au devenit sensibili cei mai mari gânditori şi creatori. Aceştia le-au împărtăşit contemporanilor lor – ca pe o descoperire dumnezeiască – în tulburătoare proze şi în duioase versuri. Marele poet Iordan Stubel[1] a scris înainte de moarte, în acest spirit, una dintre cele mai scurte şi mai înțelepte poezii, intitulată „Sâmbăta morților"[2]:

Fără-ncetare, prin pâcla grea răzbate
Un glas de clopot din smerita turlă,
Oricine ai fi, pentru o clipă, frate,
Aminte ia la cei plecați din turmă...

Şi, în genunchi, să-ți pese, să te doară:
O, fie-le țărâna preauşoară!
Iar, sus, când fi-vor la cereasca poartă,
Stăpâne Preaînalte, Tu îi iartă!

[1] Poet bulgar (1897-1952). Poeziile sale, destinate, în principal, copiilor, i-au adus popularitatea în literatura de la sud de Dunăre – în Bulgaria, Macedonia, Serbia *(n.tr.)*.

[2] Vezi Calendarul „Detska viara".

Pe calea ta străină, înşelătoare,
Doar Dumnezeu e veşnic, nu uita!
Şi ziua, ceasul, cine-l ştie oare,
Când ca un spic de grâu ne vom pleca?

Moartea este un îndrumător de neînlocuit. Cu toate că pune capăt vieţii oricărui lucru, ea ne învaţă totuşi cum să trăim. Odinioară, Zenon a întrebat cum să-şi trăiască mai bine viaţa şi a primit înfricoşătorul răspuns: „Întreabă-i pe cei morţi!" Minunat adevăr! Să întrebi cum să trăieşti nu pe cei care o duc bine pe pământ, ci pe cei care au încetat să mai trăiască în această lume! Şi ce-ar putea să spună cei fără de glas? Ar putea oare să ne înveţe cei a căror limbă a amuţit şi ale căror buze sunt înţepenite? Pot, şi încă cum – numai noi să avem o inimă înţeleaptă şi să ascultăm la tainica şoaptă a morţii! Cel dintâi lucru pe care morţii ni-l spun este, după cuvintele Sfântului Dimitrie al Rostovului, următorul: „O, oamenilor, odinioară am fost şi noi ceea ce sunteţi voi acum; însă îndată şi voi veţi fi ceea ce suntem noi acum! Voi trăiţi în voie, mâncaţi, beţi, vă veseliţi... Înaintea voastră şi noi am trăit în acest chip, dar acum ne aflăm în mormântul cel

strâmt. Unde este mâncarea, unde este băutura, unde sunt veseliile şi desfătările lumeşti? De toate acestea noi suntem lipsiți. Tot astfel şi voi vă veți lipsi curând de ele!"

Sfinții au învățat mereu de la cei morți. Ei i-au îndrumat şi pe ucenicii lor să ia de la aceştia pildă de răbdare virtuoasă, de tăcere şi smerenie. Un stareț l-a învățat astfel pe ucenicul său: „Mergi la cimitir şi ocăreşte-i pe cei morți!" Ucenicul s-a dus. Când s-a întors, starețul l-a întrebat: „Ți-au răspuns ceva morții?" „N-au zis nimic" – a spus tânărul ucenic. „Întoarce-te acum din nou acolo şi laudă-i!" – i-a spus starețul. Ucenicul a împlinit şi acest lucru. Înapoindu-se, l-a întrebat starețul: „Ce ți-au răspuns morții când i-ai lăudat?" „Nu mi-au răspuns nimic" – l-a încredințat ucenicul. „Şi tu să fii asemenea lor – a încheiat starețul. Dacă te ocăreşte cineva, taci precum un mort! Dacă te laudă, de asemenea să taci! Astfel te vei deprinde cu virtuțile de căpetenie – smerenia şi răbdarea."

Noi putem să auzim glasul celor morți din paginile Sfintei Scripturi. Ei ne grăiesc de acolo: *Ce folos ne-a adus*

trufia? La ce ne-au slujit bogăția și toată fala ei? Toate acestea au trecut ca umbra și ca o veste care se duce pe aci încolo. Au trecut la fel cu corabia care răzbate marea învolburată și a cărei urmă în apă nu poți s-o mai găsești și nici trecerea ei, în mijlocul valurilor; sau ca pasărea ce zboară în aer și a cărei călătorie nu lasă nici un semn; căci ea, bătând cu aripile vântul cel ușor și despicându-l cu avântul pornirii, își taie cale prin mișcarea penelor, iar după aceea nimic nu mai arată pe unde a trecut; sau la fel cu săgeata care zboară spre locul însemnat, iar aerul pe care l-a spintecat se împreună la loc și nu poți să mai știi care i-a fost urma. Tot așa și noi: ne-am născut și am isprăvit cu viața [...] (Înțel. 5, 8-13).

Unii vor replica: Viața omenească nu trece fără urmă. Mai cu seamă oamenii mari au lăsat urme de neșters pe acest pământ. Numele marilor poeți și scriitori, cântăreți și filosofi, al oamenilor de știință și al inventatorilor, al sculptorilor și al artiștilor se pomenesc din vremurile cele de demult până în zilele noastre. Aceștia vor fi pomeniți în veac.

Numai oamenilor care nu cunosc adevărurile credinței le este îngăduit să cugete astfel. Nouă însă, celor care

credem în dumnezeieştile proroci şi suntem convinşi că la ce-a de-a Doua Venire a lui Hristos toate cele de pe pământ vor arde şi se vor topi, noi, care aşteptăm un cer nou şi un pământ nou întru care va împărăți dreptatea (vezi II Ptr. 3, 13), nu putem să ne împotrivim acestor proroci scripturistice cum că tot ceea ce este rod al lucrării omului pe pământ va pieri. Înaintea veşniciei toată strălucirea ştiințelor şi cuceririlor tehnice ale oamenilor se va stinge şi totul se va ruina, aşa cum s-a prăbuşit turnul Babel, ca un monument vrednic de plâns al mândriei omeneşti.

Există totuşi ceva care nu va pieri. Acestea sunt faptele noastre – fie bune, fie rele. Acestea sunt lucrările noastre, cuvintele noastre, gândurile noastre, simțămintele noastre, dorințele, după care vom fi judecați.

E adevărat că trecutul se va şterge fără întoarcere, însă cele făcute de noi, bune sau rele, în acest trecut nu se vor pierde. Timpul care s-a scurs şi nu ne-a aparținut se va duce pentru totdeauna din mâinile noastre, însă acesta are o importanță hotărâtoare asupra stării noastre şi mai cu seamă

asupra viitorului nostru veşnic. Zilele scurse au zidit viaţa noastră de acum. Cele petrecute de noi odată au alcătuit chipul nostru duhovnicesc. Anii scurşi fără întoarcere au creat obiceiurile noastre cele rele. Şi aceste obiceiuri rele ne ţin până acum în puterea lor şi vor alcătui starea noastră veşnică dacă noi nu vom depune eforturi intense ca să le dezrădăcinăm prin faptele cele bune, opuse lor.

Luând aminte la acestea, trecutul se arată în strânsă legătură cu starea noastră prezentă şi viitoare. Dacă trecutul nu mai este al nostru, roadele lui cele amare sunt ale noastre. Omul care a fost beţiv în trecut poartă leziunile alcoolului şi în prezent şi le va purta şi în viitor. Un zgârcit în trecut, dacă nu s-a lecuit de această boală a sa, va continua să fie strâns legat de iubirea de arginţi şi acum, şi după ce va pleca din această viaţă. Un om plin de desfrânare în trecutul său rămâne plin de voluptate şi acum, şi astfel va intra el şi în veşnicie, dacă nu o va rupe cu păcatul prin mulţime de rugăciuni şi prin post aspru.

Trecutul nu mai este, iată, al nostru, însă faptele cele rele săvârşite de noi

mai demult sunt, din nefericire, ale noastre. Ele sunt amarnicul nostru capital. El a fost păstrat şi ne va mustra în ziua Judecății. Omul moare şi lasă totul pe pământ, însă faptele lui îl însoțesc (vezi Apoc. 14, 13). Dacă aceste fapte au fost bune, ele îi vor aduce bucurie fără margini. Dar, dacă au fost rele, îi vor crea un iad chinuitor.

Prezentul e al nostru – vor spune mulți. Da – răspundem noi –, însă pentru ce să ne lăudăm cu prezentul, când într-o singură clipă se preface în trecut şi iese din stăpânirea noastră? De îndată ce pronunțăm cuvântul „prezent", acesta deja s-a prefăcut cu desăvârşire în trecut. Prin urmare, aşa-numitul „prezent" este doar un mic punct prin care viitorul se uneşte cu trecutul.

Iată de ce trebuie să luăm aminte cu înțelepciune la orice clipă prezentă: cu ce o umplem – cu bine ori cu rău. Viitorul, ca un vifor îndepărtat, se năpusteşte neîncetat asupra noastră, intră în inimile noastre, şi prin voia noastră preface prezentul în păcat ori în virtute, şi se ascunde în conştiințele noastre, ca să iasă de acolo ca pârâş ori ca apărător al nostru la Înfricoşătoarea Judecată a lui Hristos.

Moartea ne învață să dobândim o inimă înțeleaptă (vezi Ps. 89, 10-14), ca să ştim cum să folosim vremea scurtă de acum; căci orice clipă trecătoare nu se mai întoarce vreodată. Iar clipele, după Fericitul Augustin, sunt „sămânța veşniciei"!

Să-i întrebăm pe cei morți întru păcate, şi ei îşi vor deschide buzele înțepenite şi ne vor spune că pentru clipele pierdute în săvârşirea binelui au pierit. Să-i întrebăm şi pe cei mântuiți cum au ajuns în Împărăția cerurilor, şi ei ne vor răspunde: „Am moştenit veşnica desfătare mulțumită faptului că ne-am folosit de milostivirea lui Dumnezeu revărsată asupra noastră şi de harul Lui şi am umplut clipele vieții noastre cu rugăciune, cu dreptate, cu smerenie şi cu pocăință."

Cine s-a nevoit neîncetat către bucuriile şi desfătările neîngăduite, acela va vedea la moartea sa că nu a căpătat nici un fel de simțământ către desfătările cele duhovniceşti şi de aceea se va simți în veac înstrăinat de ele. Iar cel ce ştie să se veselească în necazurile sale, lecuindu-şi astfel sufletul, acela va dobândi mare şi neasemuită simțire către veşnicele desfătări pe ca-

re Dumnezeu le va arăta plin de dărnicie în cealaltă lume.

Unii creştini, neluând aminte la învățăturile morții, în loc să-şi umple fiecare clipă a vieții lor cu binele şi să folosească în acest chip prezentul cu înțelepciune, doresc cu străşnicie să-şi cunoască viitorul. Dumnezeu nu ne-a dat însă posibilitatea de a pătrunde în el. Dacă ne-ar fi fost folositoare, cunoaşterea viitorului ne-ar fi fost descoperită. Dumnezeu ne-a ascuns însă viitorul din două pricini de căpetenie: 1) pentru a nu întoarce luarea noastră aminte de la problemele cele iute trecătoare ale prezentului, care hotărăsc starea noastră veşnică şi 2) pentru a nu deznădăjdui mai dinainte de mulțimea necazurilor noastre din viitorul apropiat ori mai îndepărtat şi pentru a nu ne întoarce prin nehotărârea noastră de la medicamentele cele mântuitoare, aflate în Pronia lui Dumnezeu, la coşmarurile noastre pierzătoare de suflet. Dacă am fi văzut dintr-odată – în chip consistent – toate chinurile şi neplăcerile care ne stau înainte, ne-am fi descurajat, iar unii chiar am fi deznădăjduit. Dar acum, dându-ne Dumnezeu în fi-

ecare zi câte puţin din cele amare, după cum putem să ducem, pe măsura puterilor noastre (vezi I Cor. 10, 13), aşa cum se dă un medicament, aceasta lucrează – prin credinţă, nădejde şi răbdare din partea noastră – ca un minunat medicament ce lecuieşte sufletele noastre pentru viaţa veşnică.

Mulţi oameni se arată nemulţumiţi de Pronia dumnezeiască. Ei i se împotrivesc şi doresc să ştie cu orice preţ ce îi aşteaptă, iar, pentru că Dumnezeu nu le descoperă lor viitorul, aceştia se îndreaptă către şarlatani, care le „ghicesc": descântători, cei ce se ocupă cu chiromanţia, astrologi, „clarvăzători", ghicitori în cafea ori care „dau" în cărţi. Prin aceasta ei se îndepărtează de datoria creştină arătată lor limpede – de a trăi cu credinţă în Pronia lui Dumnezeu – şi, în loc să aibă ca învăţător moartea ce le stă, fără doar şi poate, înainte, ei îşi aleg învăţători înşelători.

Sfânta Biserică ne învaţă că aceia care merg la descântători şi la ghicitori se aşază de bunăvoie sub puterea diavolului şi acţionează împreună, prin superstiţiile lor, ca să se împlinească „prorocirile" puterilor întune-

ricului. Aceasta înseamnă că oamenii superstițioşi îşi atrag ei înşişi asupra lor răul, prin superstițiile în care cred. Când „prorocirile" descântătorilor, legate de soarta omului, se împlinesc prin influență diavolească, aceasta se petrece din cauza faptului că omul superstițios nu este îngrădit de har, care poate să-l ferească de influența diavolească. Diavolul nu poate să le aducă vătămare credincioşilor adevărați, deoarece ei sunt întăriți în credința că viitorul se află în mâinile lui Dumnezeu şi că diavolul nici nu ştie acest viitor, nici nu poate să-l schimbe. Cel ce este superstițios şi îi consultă în orice chip diavolesc pe slujitorii diavolilor, singur atrage asupra sa răul de care se teme. Condus, de pildă, de superstiția că există zile rele, purtând, chipurile, nefericirea (ca ziua de vineri) şi numere „fatale" (precum numărul 13), omul superstițios nu va îndrăzni să facă ceva în ziua de 13 a lunii ori vinerea. Diavolul se foloseşte de această superstiție a lui şi tocmai atunci îi provoacă vătămare, ca să-l întărească în această superstiție. Vrăjmaşul mântuirii noastre nu poate să facă pe nimeni cu adevărat fericit; el poate doar

să vatăme. Cel ce fuge de superstiție se îndepărtează de influența diavolului. Cel ce poartă cu răbdare toate cele pe care Pronia dumnezeiască i le trimite, acela sporește în virtute și se apropie din ce în ce mai mult de veșnica lui mântuire.

Ce rost are să știm dacă ne vom îmbolnăvi ori dacă vom fi sănătoși pe viitor, când putem, dacă suntem adevărați creștini, să ne folosim și de boală, și de sănătate pentru mântuirea sufletului nostru?! Ce rost are să mi se descopere dacă voi fi bogat ori sărac, când atât bogăția, cât și sărăcia pot să-mi piardă sufletul, dacă eu mă folosesc de banii mei într-un scop rău ori cârtesc și hulesc pe Dumnezeu în sărăcia mea?!

Ce rost are să mi se spună dinainte ce primejdii mă pasc, când Mântuitorul ne-a prevenit pe noi toți că cea mai cruntă primejdie – păcatul – ne împresoară neîncetat și că el poate să ne piardă dacă nu-i stăm împotrivă. *Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită* (Mt. 26, 41) – ne previne în chip limpede Domnul. Iar Sfântul Apostol Iacov scrie: *Stați împotriva diavolului și el va fugi de la voi* (Iac. 4, 7).

Dumnezeu ne ascunde viitorul ca să ne mențină în permanență treji, însă diavolul ne înșală că ni-l „descoperă" ca să ne slăbănogească și să ne piardă.

Sfinții plăcuți lui Dumnezeu nu s-au îngrijorat de faptul că nu și-au cunoscut viitorul, ci s-au străduit să folosească fiecare clipă prezentă pentru a face voia Domnului. Pilda lor trebuie s-o urmăm și noi. În loc să ne conducem după o deșartă curiozitate în privința viitorului nostru, mai bine să ne conducem după sfatul de aur al Sfântului Marcu Ascetul, care ne învață: „Roagă-te să nu te ajungă ispita; iar dacă vine aceasta primește-o ca fiind a ta (adică primită pe bună dreptate), iar nu ca pe ceva străin" – adică poart-o cu bărbăție, fără de cârtire. Astfel, din ispita nedorită de tine va rodi virtutea cea mai dorită de inima ta. E de-ajuns să știm doar un singur lucru: că prin împlinirea voii lui Dumnezeu în viața cea vremelnică se dobândește viața cea veșnică. Și atunci omul poate să spună:

Într-un târziu, aflat-am cheia
înțelepciunii
După trecut nicicum nu mai suspin

Nici viitorul a-l iscodi – nu ţin,
Căci stăpânire-asupră-i n-au vreunii.

Prezentul doar îl strâng în mâini cu
străşnicie
Şi ca-ntr-un vas – într-însul viaţa
mea se scurge,
Sunt zălogit grădinii mele curăţie
Neghina şi păcatul am a smulge.

Cutezător nicicum nu mai visez...
Ci seamăn, simplu, veşnice seminţe...
În clipele ce aleargă – doar un crez:
Rodirile din rai cele preasfinte...

Prin urmare, moartea ne învaţă să fim smeriţi, nu mândri; să fim plini de credinţă şi nu de superstiţie nebunească; în ogorul duhului să ne ostenim, nu să lenevim; să trăim cu nădejde întotdeauna şi să nu deznădăjduim; să căutăm nu doar desfătările din această viaţă, ci să le răbdăm şi pe cele amare cu credinţă în Dumnezeu; şi, în cele din urmă, să ştim să ne bucurăm nu doar de desfătările vieţii, ci şi de scârbele acesteia, luând aminte că desfătările petrecute fără judecată conduc cel mai adesea la necazuri, iar necazurile petrecute cu răbdare nasc adeseori desfătări.

Moartea este învățătoare a înțelepciunii! Însă nu oricine se folosește de această înțelepciune. Trebuie să fii aplecat spre înțelepciune ca să primești învățătură de la ea. Omul cel neduhovnicesc nu bagă de seamă înțelepciunea ascunsă în moarte.

– Un diletant în ale artei a vizitat odată o vestită expoziție. Dar, pentru că nu i-a plăcut nici măcar un tablou, i-a împărtășit tristețea sa unui artist cunoscut, care se afla acolo.

– Expoziția este destul de plictisitoare, a mărturisit el.

Artistul i-a răspuns:

– O, dacă aș putea să-ți împrumut ochii mei!

Asemenea acestei ignoranțe în ale culturii, a neînțelegerii artei creatoare, ne confruntăm și noi în viață cu ispite și întâmplări în privința morții, fără ca acestea să ne lase neapărat o impresie duhovnicească prin adâncile învățături ascunse în ele. Dumnezeiasca Pronie, acest străfund al înțelepciunii divine, nu ne umple de uimire. Si cât de diferit am fi privit lumea dacă am fi putut să luăm ochii unui sfânt, de pildă ochii Sfântului Apostol Pavel, ca să vedem prin ei întâmplările din

viața noastră. Atunci am fi spus împreună cu Apostolul neamurilor: *Pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi* (Rom. 8, 18). Cine a fost înțeleptit de moarte, acela se va deprinde să mulțumească lui Dumnezeu întru toate – şi pentru bine, şi pentru răul petrecut: pentru bine – pentru că acesta îl conduce către veşnicul bine, iar pentru rău – pentru că acesta îl izbăveşte de veşnicul rău. Omul nu trebuie să-L hulească pe Bunul Dumnezeu pentru faptul că nu vede pe moment grija Lui cea plină de milostivire pentru el. Ci trebuie să fie recunoscător Ziditorului şi pentru binefacerile Lui, şi pentru ispitele prin care trece, conştientizând că acestea pot să-l ridice adeseori către maturitatea duhovnicească.

Cât de multe sunt dumnezeieştile binefaceri! Cum de nu mulțumim oare pentru ele în fiecare zi Proniatorului? El ne-a dat viața şi sfânta şi dreapta credință! El ne ajută în faptele noastre bineplăcute Lui şi în păzirea poruncilor Lui mântuitoare! El săvârşeşte în fiecare clipă asupra noastră felurite binefaceri! El ne iartă păcatele şi ne dă vreme de pocăință! După atâtea

căderi ale noastre în păcat, El ne primeşte iarăşi cu milostivire în comuniune cu Sine prin rugăciune! El revarsă asupra noastră prin Sfintele Taine harul Său cel mântuitor! El voieşte să ne facă părtaşi la fericirea raiului, a Împărăției Sale cereşti, şi ca zălog la această fericire El umple şi acum cu desfătare inimile noastre prin Sfânta Împărtăşanie, îndeajuns fiind pentru aceasta pocăința cea plină de frângere a inimii şi Spovedania de dinaintea ei – ca să fim curățiți pentru întâmpinarea cerescului preaînalt Oaspete! Noi trebuie să-i mulțumim lui Dumnezeu şi pentru sănătate, pentru paza vieții noastre, pentru restabilirea din primejdioase boli, pentru izbânzile noastre, pentru dumnezeiasca grijă pentru cei apropiați ai noştri, cât şi pentru orice milostivire a Lui, ştiută ori neştiută, socotind aici şi necazurile vieții, oricât de înfricoşător ar suna aceasta. Spre o astfel de preaînaltă recunoştință ne povățuieşte pe noi dreptul Iov prin cuvintele: *Dacă am primit de la Dumnezeu cele bune, nu vom primi oare şi pe cele rele?* (Iov 2, 10).

Dar, pentru cei mai mulți, care nu iau aminte la înțelepciunea cuvântului

lui Dumnezeu şi la învăţămintele legate de moarte, întâmplările rele şi nenorocirile vieţii sunt stări de o greutate şi de o deznădejde de nedescris. Ei se încruntă şi cârtesc, iar prin aceasta leapădă folosul din suferinţă pe care îl are în vedere Ziditorul când le îngăduie pe ele. Pentru creştinul înţelepţit de Sus nimic din cele săvârşite de dumnezeiasca Pronie nu este întâmplător.

Neizbânda suportată cu răbdare e o mare izbândă pentru suflet.

– Boala petrecută fără de cârtire aduce veşnică tămăduire sufletului.

– Recunoştinţa arătată în pierderile cele grele este o puternică lovitură împotriva diavolului şi o îmbogăţire duhovnicească în Dumnezeu.

Mulţi nu voiesc să înţeleagă aceste axiome moral-spirituale, şi, fiind întru totul pământeşti, nu pot să asculte cu luare-aminte învăţăturile înţelepte ale morţii. Legaţi de desfătările pământeşti, ei spun: „Nu ne vorbiţi despre cer! Dacă există acolo viaţă ori dacă nu există, nu se ştie. Daţi-ne bani şi desfătări pământeşti, ca să ne îndulcim cu bunătăţile de aici!..." Ei nu înţeleg cât de nedreaptă le e cugetarea. Fără Dumnezeu există oare o desfă-

tare adevărată? Nu, ci doar o vremelnică beție a păcatului, care se plătește prin inevitabile pătimiri și aici, și dincolo. Banii și bogățiile nu-l fac pe om fericit. Cu bani poți să-ți cumperi hrană, dar nu și dorința de hrană; medicamente, dar nu și o trainică sănătate; un pat moale, nu însă și un somn liniștit; o casă frumoasă, nu însă și o conștiință curată. Cu bani poți să-ți faci un mormânt plăcut la vedere; însă numai cu virtuți poți să-ți cumperi un loc în rai!

Multe sunt sfătuirile morții. Cele de căpetenie pot să se constituie în adevărate „rapoarte", după minunata formulare dată lor de către Sfântul Dimitrie al Rostovului:

„1. Omule, adu-ți aminte întotdeauna de moarte, de cât de schimbător este orice lucru în această lume și niciodată nu te vei lega în chip nebunesc de lucrurile de acum... Adu-ți aminte că după moarte există o altă viață, o altă existență!...

2. Nu uita înfricoșătoarea și cutremurătoarea ta ședere înaintea Judecății lui Hristos, unde împărat și voievod, ostaș și cetățean, bogat și sărac – toți vor fi cercetați la fel, fără nici o

părtinire. Nimic acolo nu va fi lăsat fără cercetare şi pedeapsă. În Împărăţia cerurilor nu va intra nimic pângărit şi spurcat (Apoc. 21, 27).

3. Înainte de a sosi vremea morţii, mori în chip nevăzut pentru păcat! Mortifică-ţi poftele tale trupeşti prin raţiunea ta, ca să viezi înaintea Domnului cu duhul! Îndepărtează inima ta de orice patimă pământească, pentru a te face sălaş al Sfântului Duh şi a putea, atunci când vei muri, să spui cu nădejde tare în mântuirea ta: *Gata este inima mea, Dumnezeule, gata este inima mea!* (Ps. 56, 10).

4. Înainte de a sosi învierea cea de obşte, străduieşte-te să învii sufletul tău mort în păcat şi în patimi, ca astfel atingând nepăcătuirea şi nepătimirea, să viezi întotdeauna înaintea Domnului. Atunci, înviat cu duhul, nu te vei mai teme de vremelnica moarte trupească, ci chiar o vei dori, ca să fii întotdeauna cu Domnul...

5. Nu te robi de pofta trupească, nici de frumuseţea cea vremelnică. Adu-ţi aminte că toate acestea sunt praf şi cenuşă, că orice poftă trupească naşte îngreunare şi toată desfătarea trupească duce către cele amare...

6. Nu cugeta că moartea e departe, că nu vei muri în curând, ci închipuie-ți că ea e deja foarte aproape de tine! Securea morții stă la rădăcina vieții tale. Judecata este aproape, chiar în prag. Sicriul este înaintea ochilor tăi. Pământul este gata să te înghită, oriunde ai merge. Nu te înșela că doar alții mor, iar tu nu vei muri! *Cine este omul ca să trăiască și să nu vadă moartea?* (Ps. 88, 47) – grăiește Sfântul împărat David. Prorocii au murit, patriarhii, apostolii au murit, mucenicii, preacuvioșii au murit, toți sfinții au murit... Toți cei care au existat vreodată au murit. Vei rămâne oare doar tu? Nu fi nebun și orb! Ceea ce vezi că se întâmplă cu alții, aceasta negreșit se va petrece și cu tine!...

7. În fiecare zi, în fiecare ceas fii pregătit să mori!... Nicicând să nu fii fără grijă, pentru că în ceasul în care nu gândești va veni Fiul Omului (Mt. 24, 44)... Moartea e asemenea unui fur și unui tâlhar: atunci când n-o aștepți, atunci poate să se apropie de tine... Aceluia care a voit să-și mărească jitnițele sale i s-a spus: *Nebune! În această noapte vor cere de la tine sufletul tău. Și cele ce ai pregătit ale cui vor fi?*

Aşa se întâmplă cu cel ce-şi adună comori sieşi şi nu se îmbogăţeşte în Dumnezeu (Lc. 12, 20-21).

8. Pentru cei buni moartea nu e un rău, ci doar uşurare din suferinţe şi unire duhovnicească şi împreună-vieţuire cu Domnul... Un mare rău pentru suflet este a trăi o viaţă în păcat, o viaţă trupească, şi a răbda siluiri din partea patimilor. Nu te teme de moarte! Pregăteşte-te doar s-o întâmpini pe ea curăţit de păcatele tale!... Dacă Îl iubeşti pe Domnul din toată inima ta, singur vei începe s-o doreşti. Nu te teme de moartea trupească, ci doar stăruitor te păzeşte de păcat şi de îndepărtarea de Dumnezeu. Căci eu nu ştiu un alt chin mai mare decât acela de a te lega în chip păcătos de patimi şi de a te înstrăina de Dumnezeu... În ce chip e veşnica moarte? Înstrăinare întru totul de Dumnezeu. Ce este viaţa? Unire desăvârşită cu Dumnezeu!"

Ce om plin de simţire, ascultând aceste minunate cugetări despre moarte, nu se va înfricoşa şi nu va începe de aici înainte să moară păcatului, ca să vieţuiască veşnic ca rob al dumnezeieştii dreptăţi (Rom. 6, 18)?

II

Adu-ți aminte de moarte!

La întrebarea: cine este vrednic să se numească înțelept?, Sfântul Isaac Sirul a răspuns astfel: „Acela care a înțeles cu adevărat că viața de acum are hotar. Acesta cu siguranță poate să aşeze hotar şi păcatelor sale." În aceasta constă, după marele sfânt sirian, înțelepciunea: să iei aminte mai dinainte la moarte şi, înainte ca ea să pună capăt păcatelor tale, să ştii să o rupi cu ele. În acest duh Sfântul Antonie cel Mare sfătuieşte: „Întotdeauna adu-ți aminte de ieşirea ta din trup şi nu uita de veşnica osândă! Dacă vei împlini aceasta, nu vei păcătui în veac. Cugetă înăuntrul tău şi spune-ți: «Eu nu voi mai trăi ziua de astăzi în această lume.» În fiecare zi cugetă că aceasta este ultima ta zi pe pământ – şi te vei păzi de păcate...

Vai celor lipsiți de bucurie (care trăiesc întru lenevie), căci sfârşitul lor este aproape şi nu au pe nimeni care să le ajute, şi nici nădejde de mântuire."

Moartea este înfricoşătoare pentru cei păcătoşi, pentru că ei îşi zidesc fericirea nu pe piatra cea neclintită a credinței în Hristos, ci pe nisipul cel mişcător al înşelărilor în această vremelnică viață. Prin moarte ei pierd totul. „Pentru oricine trăieşte necurat – scrie Sfântul Isaac Sirul – este scumpă viața cea vremelnică... Frica de moarte îl cuprinde pe acel om care este condamnat de conştiința sa. Dar cel ce are bună mărturie a conştiinței sale, acela în acelaşi chip primeşte şi moartea, şi viața." Cei drepți întâmpină moartea fără nici un fel de teamă. Marii sfinți se bucură de aceasta şi chiar o prețuiesc mai mult decât viața. Ei nu mai au pentru ce să se teamă de moarte, căci ea de nimic nu-i lipseşte, ci le dă lor, dintr-odată, toate acelea la care au năzuit în viața de acum. Rupând-o cu toate legăturile păcătoase şi chiar cu cele mai scumpe lucruri din această lume, ei nu încearcă nici un fel de părere de rău că le-au părăsit pe pământ, căci moartea le deschide porțile

comorilor celor veşnice, pe care ei încă de aici le-au adunat pentru cer (Mt. 6, 19-21). Pentru ei moartea nu este silnică, pentru că nu-i împinge în întunecatele închisori ale iadului, ci este o binefăcătoare care scoate sufletele lor din temnița lumii pământeşti, cea plină de păcate, ca să slavosloveasc㠄 veşnic lui Dumnezeu în cer, aşa cum se spune în rugăciunea Psalmistului: *Scoate din temniță sufletul meu, ca să laude numele Tău, Doamne* (Ps. 141, 7)! Prin moartea drepților se are în vedere dorita Împărăție a dreptății, unde în comuniune cu sfinții şi sub luminarea Sfântului Duh aceştia îşi vor sătura sfânta lor foame de sfințenie (vezi Mt. 5, 6).

Când Sfântul Serafim de Sarov o pregătea pe minunata pustnică Elena Martunova spre apropiata şi de neînlăturat moarte şi când a auzit de la ea cuvintele: „Mă tem de moarte, părinte!", el i-a răspuns în acest chip: „De ce să ne temem de moarte, bucuria mea? Pentru noi acolo va fi doar veşnică desfătare!"

Neînfricoşătoare pentru cei drepți, moartea este înfiorătoare pentru cei păcătoşi, întrucât ei au luat aminte doar la lumea aceasta. Iată că viața

deja a trecut, rămânând doar unele amintiri care dor ale trăirilor îmbătătoare. Unde sunt zilele de mai înainte, când cel iubitor al vieții pământeşti a mâncat până la săturare, a băut până la a-şi ieşi din minți şi a desfrânat până la vătămare sufletească? Unde sunt acele ceasuri nechibzuite când el râdea până la leşin şi îşi avea cugetul legat doar de veselia vieții? Unde sunt acele companii plăcute, în care fiecare năzuia să-i întreacă pe comesenii lui prin haz lipsit de judecată, adumbrindu-i pe alții cu nesocotita îndrăzneală de a păcătui? S-au dus fără întoarcere furtunile din senin ale tinereții. Au pierit companiile cele plăcute. Nu mai sunt prietenii de mai înainte. Unii au murit, alții s-au dus departe. Şi iată că păcătosul a rămas singur în pustia şi neputința sa. Însă înfricoşător este că el nici acum nu ia aminte că toate cele pământeşti sunt deşertăciune. Cuprins de patimile sale şi îmbătrânit înainte de vreme, nu are nici un fel de impuls către viața duhovnicească şi pocăință. Sufletul lui, lipsit de credință, zace în visare. Inima sa este lipsită de vlagă, zdrobită. Urechile lui sunt surde la Cuvântul lui Dum-

nezeu. A ajuns o umbră de om. E mort încă din viață. Este îngropat de nelegiuirile sale şi afundat ca într-un mormânt de propriile lui păcate. Dacă îi vorbeşti despre Dumnezeu, despre suflet, despre viața veşnică, el te priveşte cu nepăsare, aducându-şi aminte de desfătarea vieții de mai înainte; ieşit pentru puțină vreme din întunericul lui crunt, va zice: „Nu-mi spune basme! Ceea ce trăieşte omul în această lume, aceasta este realitatea. Cealaltă lume e pură fantezie!..." Nici un fel de lucru nu-l va atinge ca să se pocăiască. Un astfel de om cugetă asemenea unui nebun şi singur îşi atrage veşnica pieire.

Încovoiați de păcat, unii ca aceştia îşi pervertesc sufletul pe de-a-ntregul şi îşi întunecă mintea. Ei nu mai pot să vadă lucrurile din punct de vedere duhovnicesc, deoarece s-au prefăcut în trup şi au pierdut orice duhovnicie. Eu am avut un astfel de prieten, care a murit – Dumnezeu să-l ierte! – şi căruia îi spusesem odată că omul nu trebuie să trăiască alăturea de drum, că există moarte! El a râs atunci şi mi-a răspuns într-un mod cu totul neaşteptat pentru mine: „Tocmai pentru

că există moarte omul trebuie «să trăiască» cât poate!" Eu m-am înfiorat de această dialectică contradictorie a gândirii sale şi i-am spus: „Dacă omul îşi pierde logica dumnezeiască o află pe cea diavolească!"

În această stare înfricoşătoare cad mulţi pentru faptul că în anii tinereţii au înnebunit de bună voie şi nu s-au gândit nicicum la moarte, la întâlnirea cu Dumnezeu şi la Înfricoşătoarea Judecată a lui Hristos. De aceea, ceasul lor de pe urmă îi află nepregătiţi şi îi ia pe nesimţite în împărăţia întunericului de dincolo. Altfel şi-ar fi rânduit ei viaţa dacă ar fi fost interesaţi încă din anii tinereţii de soarta care îi aşteaptă în veşnicie. Dacă ar fi citit Cuvântul lui Dumnezeu, ar fi întâlnit acolo adevărurile dumnezeieşti, care zdrobesc conştiinţa şi păzesc voia de păcatele capitale. Acolo ar fi citit astfel de cuvinte: *Pământ eşti şi în pământ te vei întoarce* (Fac. 3, 19). *Omul născut din femeie are puţine zile de trăit, dar se satură de necazuri. Ca şi floarea, el creşte şi se veştejeşte şi ca umbra el fuge şi e fără durată* (Iov 14, 1-2). *Moartea păcătoşilor este cumplită* (Ps. 33, 20). *Lepădarea ta de credinţă te va pedepsi şi răutatea*

ta te va mustra (Ier. 2, 19). *Şi vor merge aceştia* [păcătoşii] *la osândă veşnică, iar drepţii la viaţă veşnică* (Mt. 25, 46). *Adu-ţi aminte că moartea nu zăboveşte* (Is. Sir. 14, 12) şi multe altele.

Cel ce a învățat din tinerețe Cuvântul lui Dumnezeu și avut dorința de a-l împlini, acela se păzeşte de veşnica pieire, căci e atras spre pomenirea morții, iar pomenirea morții e mare înțelepciune. Întrebat de un sofist care este esența filosofiei, Sfântul Vasile cel Mare a răspuns: „Esența filosofiei este pomenirea morții." Într-un *Cuvânt rostit la îngroparea unui tânăr*, Arhiepiscopul Dimitrie al Hersonului şi al Odessei a spus: „Într-adevăr, nu e uşor să ajungi să-ți aduci aminte în permanență de moarte, şi aceasta la vârsta la care te pregăteşti doar pentru viață şi când gândeşti în chip firesc la cele ce te aşteaptă – în acei ani când puținătatea vieții noastre se pierde în întunericul îndepărtat al viitorului nostru, ce pare fără de sfârşit. Însă... vedem noi înşine că moartea nu ia aminte nici la vârsta noastră, nici la anii noştri, că înfricoşătorul glas al lui Dumnezeu îi atinge pe toți ca un fur în noapte, în ziua în care nu

te aştepţi şi în ceasul pe care nu-l cunoşti." Pentru el, fericit e cel care cugetă la moarte încă din anii tinereţii. Acest gând, luminat de credinţa în Hristos şi în înviere, nu-l preface pe om într-un întunecat pesimist, ci într-un înţelept luminat. Îl înalţă către cer, îl izbăveşte din întunericul iadului şi îi face cumpătate desfătările lui pământeşti, stropindu-le cu desfătarea trăirilor duhovniceşti.

Pomenirea morţii e un chip de a privi asupra rostului vieţii. Hristos a deschis ochii orbului din naştere, ungându-i cu tină (In 9, 6). Omul care moare ce altceva închipuie dacă nu tina, ţărâna, după cuvintele cele dumnezeieşti (Fac. 3, 19). Ia din această tină şi unge cu ea ochii tăi duhovniceşti şi îndată vei vedea că tot ceea ce există în această lume e deşertăciune a deşertăciunilor.

Având în vedere mântuitoarea pomenire a morţii în chip neîncetat, Sfinţii Părinţi au cugetat întotdeauna asupra sfârşitului vieţii pământeşti şi au sfătuit şi pe alţii să facă asemenea lor. Ava Isaia, de pildă, scrie: „Moartea să fie în fiecare zi înaintea ochilor voştri!... O singură grijă să vă neliniştească – cum veţi ieşi din trup, cum

veți trece de puterile întunericului, care vă vor întâmpina în văzduh, și cum veți sta înaintea lui Dumnezeu în acea înfricoșătoare zi a Judecății, când fiecare își va primi răsplata pentru toate faptele, cuvintele și gândurile sale. Căci *toate sunt goale și descoperite pentru ochii Celui în fața Căruia noi vom da socoteală* (vezi Evr. 4, 13)."

Iar Sfântul Isaac Sirul îi sfătuiește și pe cei bătrâni, și pe cei tineri: „Când te așezi să dormi spune astfel de cuvinte patului tău: «În această noapte poate că te vei preface în mormânt al meu. Nu știu dacă nu cumva, chiar în această noapte, în locul vremelnicului somn, mă voi afunda în somnul cel veșnic al morții.» Pentru aceasta – continuă Sfântul Isaac –, până ce ai picioare mergi și te ostenește pentru Dumnezeu, înainte de a te lega legătura morții, din care nu poți să te mai slobozești... Câtă vreme ai ochi, umple-i de lacrimi, înainte de a se umple ei de țărână... Omule, pune-ți dară în inima ta că urmează să pleci de aici, și neîncetat spune-ți: «Iată, cel trimis să mă cheme e deja la ușă. De ce stau? Trebuie să mă pregătesc de strămutarea în veșnicie, de unde nu mai este nici o întoarcere!»"

După Sfântul Isaac Sirul orice adevărată lucrare duhovnicească ce duce către veşnica şi fericita viaţă începe cu pomenirea morţii. Ca bineplăcută lui Dumnezeu şi mântuitoare de suflet, aceasta este privită cu o ură ieşită din comun de satana şi de aceea el năzuieşte cu toate puterile să-l îndepărteze pe om de la ea. După cuvintele aceluiaşi sfânt părinte, dacă i-ar fi fost cu putinţă diavolului, „el i-ar fi dat omului putere asupra întregii lumi, doar-doar să şteargă din mintea lui pomenirea morţii... Căci el, vicleanul, ştie că dacă acest gând apare în om, mintea lui nu va mai fi ţinută de cele de pe pământ, de vicleniile lui diavoleşti, de înşelări şi de întunecările lui... şi nu va mai putea să-l vatăme pe om." Prin gândul la moarte Sfântul Isaac înţelege nu pomenirea obişnuită, superficială, cum că noi vom muri cândva, ci plinătatea nevoinţei duhovniceşti, numită „pomenirea morţii", la care nevoinţă omul cade „în starea unei nespuse şi cutremurătoare uimiri". Prima pomenire e lucru firesc pentru om, iar cea de-a doua e contemplare duhovnicească şi minunat dar. „Această contemplare

este îmbrăcată în gânduri luminoase. Cel ce o dobândeşte nu se tulbură de vicleniile acestei lumi, nici nu se va lega de cele ale trupului." „Nu te teme de moarte – ne spune Sfântul Isaac –, căci Dumnezeu a pregătit totul ca să fii înălțat mai presus de ea!"

După Sfântul Ioan Scărarul „pomenirea morții e moarte de fiecare zi, iar închipuirea părăsirii acestei vieți este schimbare în fiecare ceas... Teama de moarte e lucrare a firii noastre trupeşti, fiind izvorâtă din neascultare (de Dumnezeu – *n.n.*). Iar cutremurarea pricinuită de pomenirea morții e semn al păcatelor necurățite."

„Aşa cum pâinea e mai de trebuință decât toate celelalte alimente, continuă Sfântul Ioan Scărarul, tot astfel şi pomenirea morții e mai de trebuință decât orice altă osteneală duhovnicească. Aceasta ne îndeamnă către iubirea de osteneală duhovnicească şi mai cu seamă către dorirea de a suferi ocări..., către neîncetata rugăciune şi pază a minții." „Încercat e acela care în fiecare zi aşteaptă moartea sa. Sfânt e acela care în fiecare ceas o doreşte pe ea... Totuşi nu orice dorire a morții este de lăudat. Sunt feluriți oa-

meni: unii care, ca urmare a obiceiurilor lor silnice de a cădea în păcate, voiesc să moară (ca să nu păcătuiască mai mult – *n.n.*); există şi alţi oameni, care nu voiesc să se pocăiască şi cheamă moartea din deznădejde. Există şi o altă categorie, care din mândrie se socotesc pe sine lipsiţi de patimi şi cugetă că nu se tem de moarte. Mai apoi există şi sfinţii, care, mânaţi de lucrarea Sfântului Duh, însetează să iasă din această viaţă." „Cel ce doreşte neîncetat să aibă în mintea sa închipuirea morţii şi a judecăţii lui Dumnezeu şi se împătimeşte de grijile şi deşertăciunile cele lumeşti, acela se aseamănă omului care voieşte să înoate şi să bată din palme în acelaşi timp." „Nu e cu putinţă oamenilor să petreacă întru evlavie fie şi doar o singură zi, dacă nu socotesc că acea zi ar fi ultima din viaţa lor." „Trebuie să se ştie că pomenirea morţii, ca şi orice alt bun duhovnicesc în general, e un dar de la Dumnezeu. Şi iată mărturie pentru aceasta: adesea trecând pe lângă cimitir noi nu plângem, nici nu ne jelim, iar în alte dăţi, chiar şi fără să vedem morminte, ajungem întru umilinţă."

După plăcuții lui Dumnezeu, pomenirea morții e cel mai bun sfătuitor al omului. Fericitul Mitropolit Ştefan de Reazan a scris despre pomenirea morții că „aceasta este deşteptare din visul lenevirii duhovniceşti şi îmboldirea de a dărui milostenii şi de a săvârşi şi alte fapte bune; aceasta este smerire a mândriei, îmblânzire a mâniei, stingere a flăcării celei diavoleşti a patimii trupeşti, smerire a nesătulei pofte de arginți şi, pe scurt spus, zăbală a oricărei nelegiuiri."

Nimic nu-l înțelepțeşte pe om într-atât, precum necontenita pomenire a morții. Sfântul Ioan cel Milostiv s-a străduit să nu uite nicicând de moartea sa şi a rânduit supuşilor lui să i se facă sicriu de îngropare fără să-l termine şi la fiecare mare praznic să vină la el şi să-i spună înaintea tuturor celor prezenți: „Sicriul tău, stăpâne, încă nu e gata. Porunceşte ca să-l terminăm, căci moartea vine ca un fur, şi tu nu ştii când va veni ea!" Astfel, marele plăcut al lui Dumnezeu a ținut în mintea lui pomenirea morții şi s-a pregătit pentru ieşirea din această viață.

Sfântul Dimitrie al Rostovului spune că şi neamurile au ajuns la ma-

re înțelepciune prin pomenirea morții. Așa, de pildă, lui Ptolemeu, împăratul Egiptului (la a cărui poruncă a fost tradusă Sfânta Scriptură în limba greacă), îi plăcea să facă ospețe fastuoase, la care poruncea să i se aducă aminte și de moarte. Cum se petrecea una ca asta? Sfântul Dimitrie o descrie cât se poate de plastic: „Văd – spune el – cum din belșug se așază vasele cu mâncare la masa cea împărătească. Că însuși împăratul stă la masă, una ca aceasta nu mă minunează. Însă mă izbește faptul că văd un blid mare, și în el așezat un craniu... Ce să însemne asta? E oare pentru mâncare? Cine mănâncă însă oase goale? Și de când o fi murit omul?... Văd așezat acel craniu chiar înaintea împăratului, și unul dintre slujitorii săi, cu mare glas, îi spune: «Ia aminte, împărate! Și tu vei ajunge astfel!» Luând aminte la aceasta, împăratul suspină și-și smerește gândurile. Apoi, uitând, el începe iarăși să se veselească. Și iată unul dintre supuși îi arată din nou împăratului același craniu și-i spune: «Ia aminte, împărate! Și tu vei ajunge astfel!» Și, din nou suspinând, împăratul își smerește gândurile. Astfel amestecă el ve-

selia sa cu pomenirea morții. O, iubire de înțelepciune! O, minunată filosofie! – rostește Sfântul Dimitrie –, împăratul învață de la cei morți ce să facă și cum să-și rânduiască viața sa!"

La păgâni, pomenirea morții a condus la pesimism, în vreme ce la creștini conduce la credința cea strălucitoare în nemurire. Moartea i-a tulburat pe păgâni, chiar și pe cei mai neînțelepți dintre aceștia. Adevărații următori ai lui Hristos nu încearcă însă nici o teamă înaintea ei, ci doar o mângâietoare și dulce nădejde că ea îi va duce îndată la dulcele Mântuitor.

„Omul cel duhovnicesc așteaptă moartea cu bucurie, pregătit și cu mare dragoste, și nu se teme de ea – spune minunatul Sfințit Mucenic Sadoc, episcopul perșilor. Pentru omul cel trupesc ceasul morții este înfricoșător, groaznic. Oamenii plini de fapte bune însetează după moarte, ca să primească veșnica viață, iar cei plini de lenevire și nepăsători se ascund de moarte. Cei ce-L iubesc pe Dumnezeu merg la El, iar cei ce iubesc lumea se gândesc să rămână în lume. Primii părăsesc trupul lor ca să intre în veșnica desfătare și veselie, iar ceilalți

doresc să rămână în lumea necazurilor şi suspinelor."

Din citatul anterior nu reiese însă că pomenirea morţii ar presupune să fim lipsiţi de griji în privinţa sănătăţii şi a susţinerii vieţii. Să-ţi aduci aminte de moarte nu înseamnă să afli cu un ceas mai devreme că ai să părăseşti această lume. Viaţa e un dar al lui Dumnezeu, care trebuie să fie folosit spre slava Lui şi pentru mântuirea noastră. Biserica a prevăzut felurite rugăciuni pentru sănătate şi le urează fiilor săi ani îndelungaţi, lucru prin care se arată că omul e dator să se îngrijească de sănătatea lui, dar să-şi amintească în acelaşi timp că în cele din urmă îl aşteaptă moartea şi că viaţa şi moartea sunt în puterea lui Dumnezeu.

După minunatul propovăduitor Mitropolitul Filaret al Moscovei, cugetarea la moarte este legată de frica şi întristarea doar pentru nedesăvârşirea noastră. Pentru cel care este cuprins de dragoste de Dumnezeu, cugetarea la moarte este plină de nădejde, plină de desfătare. Aceasta o săvârşesc puterea lui Dumnezeu şi harul în om. Prin urmare, putem să

cugetăm la moarte fără tulburare; iar a cugeta la moarte este de trebuință. Dreptarul bunei-cuviințe duhovnicești ne îndeamnă spre aceasta. Noi ne străduim să prevedem în viața noastră eventualele întâmplări viitoare și să ne pregătim pentru întâmpinarea lor. Oamenii înțelepți, deși săraci, își chivernisesc mijloacele astfel, încât să poată să întâmpine pe viitor mulțime de ispite, boli și alte întâmplări nefericite. Lucrătorul pământului cugetă vara la cele din iarnă, ca prin roadele strânse în vară să umple sărăcia din iarnă. Tot astfel și fiecare credincios trebuie să se îngrijească și să nu disprețuiască vara vieții, ci să se pregătească la timpul potrivit pentru iarna morții, semănând în ogorul vieții sale sămânța cea bună pe care secerătorii – îngerii – o vor aduna în jitnițele cerești (vezi Mt. 13, 30, 39).

Oamenii își îngăduie adesea să fie plini de nepăsare și neînțelepți în viață, spunându-și cu ușurință că nu trebuie să ne otrăvim puținătatea desfătărilor cu neîncetatul gând al morții. S-a dovedit însă că disprețuirea cugetării la moarte e cea mai mare otravă pentru viață. De aici izvorăsc toate ne-

cazurile, toate răutățile, toate păcatele care apar între oameni. Adeseori i-am auzit pe oameni că-şi spun la îngroparea unui apropiat de-al lor, adumbriți pe neașteptate de o înțelepciune care îi luminează: „Iată ce e viața! Totul se încheie în mormânt. Un loc de doi metri! Pentru ce atunci există aceste certuri între noi? Pentru ce ne otrăvim cu zavistia, nesățietatea şi neîncetata vrajbă? Toate rămân aici! Cât de bine am fi trăit dacă ne-am fi gândit la moarte!" În acest chip, chiar şi oamenii obişnuiți recunosc adevărul: că nu gândul la moarte ne otrăveşte viața, ci tocmai pe dos, datorită faptului că uităm de moarte noi înşine ne amărâm viața!

Gândul la moarte este de neapărată trebuință pentru înțeleapta rânduire a vieții noastre, a celei vremelnice şi a celei veşnice; i-a fost, de asemenea, de trebuință şi lui Adam în păzirea vieţuirii lui în rai fără primejdie. Mitropolitul Filaret a lămurit aceasta foarte limpede, spunând: „Dumnezeu l-a făcut pe om desăvârşit, vrednic întru totul de desăvârşitul Creator; l-a aşezat pe el în raiul desfătărilor, i-a dat roada pomului vie-

ții spre nestricăciune; l-a prevenit să nu guste din pomul cunoașterii binelui și răului. Însă aceasta nu a fost de ajuns. Viețuitorul în rai era în primejdie. Pentru păzirea lui trebuia să fie așezat un paznic înfricoșător – cugetarea la moarte. *În ziua în care vei mânca din el, vei muri* (vezi Fac. 2, 17) – a spus Domnul. Viața în rai a fost fără de primejdie câtă vreme a fost îngrădită cu gândul la moarte, dar, îndată ce ucigașul de oameni cel dintru început l-a îndepărtat cu viclenia sa pe om de la gândul la moarte: *Nu veți muri!* (Fac. 3, 4), el a întinat prin păcat viețuirea în rai. Să ne minunăm de marea înțelepciune a lui Dumnezeu și să ne înfricoșăm de nebunia noastră! Duhul cel plin de răutate și zavistie care a fost afundat în moarte (adică în veșnicul chin – *n.n.*), prin lepădarea sa de Dumnezeu, a cugetat să-i pricinuiască și omului moartea. Dumnezeu a prevăzut însă și aceasta. Unelti-rea în privința morții, care în intenția vrăjmașului a fost vătămătoare, Dumnezeu a prefăcut-o pentru om într-o armă de pază și de mântuire. Omul caută însă să se îndepărteze de cugetarea la moarte dăruită lui de Dumne-

zeu, pentru a-şi oferi o clipă de satisfacţie a simţurilor. El izbândeşte să se izbăvească de gândul la moarte şi cade cu adevărat în moarte... Aşa cum s-a întâmplat cu Adam, aceasta se întâmplă în chip firesc şi cu noi, deoarece suntem moştenitori după fire ai lui Adam... Dacă te îngrădeşti însă cu înţeleapta cugetare la moarte ca şi cu un paznic îndrăzneţ, această cugetare te va ajuta să te păzeşti de moarte, dacă nu pe de-a-ntregul, întrucât, prin încălcarea lui Adam, ea a intrat în lume, măcar prin tot ceea ce face moartea înfricoşătoare şi aducătoare de necazuri... Dar, dacă dispreţuieşti gândul morţii şi începi să alegi doar simţirea cea mulţumitoare, în cele din urmă, în locul fricii de gândul morţii, te vei izbi fără doar şi poate de înfiorările morţii celei lucrătoare, şi aceasta, nu doar în privinţa trupului, care e mai degrabă o umbră a morţii, ci şi în privinţa celei de-a doua morţi, a morţii duhovniceşti, veşnice, *unde viermele lor nu moare şi focul nu se stinge* (Mc. 9, 44)... *În tot ce faci adu-ţi aminte de sfârşitul tău* – spune înţeleptul plin de evlavie – *şi nu vei păcătui niciodată* (Is. Sir. 7, 38). Dacă într-ade-

văr iei aminte la sfârşitul tău în toate lucrările tale, adică în tot ceea ce gândeşti, vorbeşti şi săvârşeşti, tu te vei gândi la moarte şi prin urmare la învierea cea de după ea, la Judecată, la veşnica osândă, la veşnica fericire. Şi dacă în acest chip cugeți mai dinainte şi încerci în lumina veşniciei fiecare gând al tău, fiecare dorință, intenție, mijlocire, acțiune, lucru, atunci credința şi harul nu-ți vor da ție oare mai multă putere spre pază şi mântuire, oricât ar fi puterea păcatului de smintitoare şi de pierzătoare? Nu se vor şterge oare încântarea păcătuirii, mulțumirea, dacă le aşezi împotrivă urmările – grozăvia putreziciunii, răul miros al acesteia, viermele şi mormântul...., şi în cele din urmă viermele cel neadormit din iad? Trufia celui mândru nu se va ascunde, mâinile celui iubitor de arginți întinse cu sete să răpească nu vor slăbi, dacă li se arată doi metri de pământ cu care îndată se vor mărgini dorințele lor?... Ce foc al patimii ori al necuratei dorințe nu s-ar stinge înaintea puterii focului nestins al gheenei?...

Ierusalimul a căzut. Prorocul Ieremia şade deasupra dărâmăturilor lui şi

cugetă cu plâns amar la pricinile căderii lui. Ce pricină a descoperit prorocul pentru necazul care a cuprins Ierusalimul? Aceea că el nu a cugetat la viitorul lui, adică la sfârşitul lui (vezi Plângeri 1, 9). Când oamenii nu se înţeleptesc ca să cugete la urmări, Dumnezeu le vesteşte viitorul prin întâmplări înspăimântătoare, cutremurătoare!"

Există multe pilde înfricoşătoare în privinţa celor necuraţi, care au trăit în păcat. Unii ca aceştia, pentru că nu s-au gândit la sfârşitul lor, au murit în înfiorătoare chinuri. Viaţa lor a fost poate într-un anume fel o comedie, însă deznodământul a fost întotdeauna tragic.

Se povesteşte despre un oarecare morar bogat, care a trăit la sfârşitul secolului al XIX-lea, că a fost un hulitor de Dumnezeu fără de minte, care i-a educat şi pe copiii săi în acelaşi duh. Spre bucuria lui – dar în realitate spre nefericirea lui –, bogăţia îi creştea de la un an la altul. A devenit atât de puternic, că în mândria sa a uitat pe de-a-ntregul de sufletul său. Inima îi era zăvorâtă mereu faţă de cei săraci. A trăit pentru sine însuşi şi a devenit unul dintre cei mai înverşunaţi ucenici ai Mamonei.

Limba îi era nespus de spurcată, satisfacția sa era mai cu seamă de a profera cuvinte neruşinate împotriva Bisericii şi a sfinților. Chiar şi pe soția sa, obişnuită cu vorbirea lui, o îngrozea. Aceasta îşi astupa adesea urechile, deşi nu era nespus de credincioasă.

Vremea a trecut, iar morarul a devenit din ce în ce mai pervertit, mai afundat în cinismul său. Cu toate acestea, sănătatea lui era foarte bună. Nu ştia ce e aceea boală. Când cineva îi pomenea de Dumnezeu, el mărturisea cu îndrăzneală că îi e mult mai bine să trăiască fără Dumnezeu.

Dar a venit sfârşitul îndelungii răbdări a lui Dumnezeu. Totul a început cu ceva pe de-a-ntregul lipsit de importanță. Pe când se afla la lucru, la una din morile sale, morarul, pe neaşteptate, s-a rănit la un deget cu un obiect ascuțit. Tăietura nu era mare şi nimeni nu i-a dat vreo importanță. Morarul şi-a legat degetul cu o cârpă care îi era la îndemână, continuându-şi munca. Întreaga seară a fost ocupat cu lucruri importante şi nu i-a păsat nicicum de rană. Dimineața a simțit puternice dureri în jurul rănii, însă treburi care nu suportau amâna-

re l-au oprit să le acorde o atenție mai serioasă. Soția lui l-a legat cu ceva de prin casă, însă a observat la deget o vânătaie care a pus-o pe gânduri.

– Să mergem la doctor! i-a propus ea.

Morarul i-a întors însă vorba cu cinismul său caracteristic, în batjocură:

– E încă devreme ca să fiu luat în întuneric. Îi sunt mai de folos diavolului aici.

Seara însă durerile s-au înteţit într-atât, că a trebuit să cheme medicul. Acesta a curăţat infecţia şi l-a sfătuit pe bolnav să meargă de îndată la spital, fiind nevoie să i se taie degetul ori poate chiar mâna. Neluând seama la suferinţă, morarul pur şi simplu nu a putut să creadă că dintr-un asemenea fleac trebuie să i se taie mâna. L-a expediat pe doctor şi a chemat o descântătoare cunoscută – o vindecătoare din popor –, care întreaga noapte i-a pus comprese cu plante medicinale, însă nici un leac nu i-a ajutat. Au început dureri atât de mari, că în zori morarul striga el însuşi să-l ducă urgent la spital. A fost dus îndată la clinica chirurgicală a Universităţii din Odessa. Profesorii au constatat că infecţia începuse să se răspândească în

întreg organismul şi că era inutil să i se mai amputeze mâna.

Durerile erau din ce în ce mai groaznice. Morarul i-a rugat pe profesori să-l salveze, făgăduind o mare răsplată celui care l-ar fi tămăduit, însă a auzit răspunsul:

– Ştiința e neputincioasă de acum înainte în a mai ajuta cu ceva...

Soția lui i-a propus să cheme preotul, însă ca răspuns la aceasta bolnavul a început să spună hule înfiorătoare la adresa lui Dumnezeu. Moartea lui a fost înfricoşătoare. Trupul i s-a înnegrit pe de-a-ntregul. Ochii i s-au umplut de sânge. Morarul a fost cuprins de dureri de iad în patul său, fără să-şi afle nici măcar pentru o secundă liniştea, şi, în toată această vreme, Îl blestema pe Dumnezeu şi pe cei apropiați. Cu puțin înainte de miezul nopții muribundul s-a liniştit, dar, atunci când ceasornicul din perete a bătut ora 12, el şi-a deschis în chip groaznic ochii şi cu înfricoşare a început să se lupte cu mâinile cu vrăjmaşi nevăzuți, scoțând țipete înfiorătoare. În cele din urmă, fața i s-a acoperit cu o grimasă înspăimântătoare şi a rămas fără suflare pe patul său. Acea

grimasă i s-a întipărit pe chip ca un fel de pecete satanică, astfel încât a trebuit să fie acoperit cu o năframă ca să nu-i înfricoşeze pe cei apropiaţi. Trupul celui necredincios a început să se descompună îndată după ce şi-a dat duhul, încât dimineaţa au trebuit să-l aşeze într-un sicriu de zinc şi să-i pună imediat capacul.

Cu adevărat, *moartea păcătoşilor este cumplită* (vezi. Ps. 33, 20)!

Dacă atât de înfricoşătoare este despărţirea celui necredincios de această viaţă, cu cât mai mult este mai înfricoşătoare intrarea lui în lumea de dincolo, cea întunecată! Episcopul Ioan al Smolenskului vorbeşte astfel despre păcătosul care nu voieşte să se pocăiască: „Dacă aici eşti rău, acolo vei fi precum un duh rău întunecat... Atunci te vei vedea aşa cum ai fost. Răul tău te va împinge cu propria ta năzuinţă înainte, unde el dăinuie veşnic, un rău fără de margini, în comuniune cu puterile întunericului. Pe această cale nu vei putea nici să te opreşti, nici să te întorci. În vecii vecilor vei suferi din îndrăcirea propriului tău rău, care nu-ţi va mai da de acum nici o nădejde spre bine şi nu

te va lăsa să mai ai liniște în tine nici în acel mediu rău, care va fi mai puternic decât tine, care te va înconjura veșnic și te va chinui fără de sfârșit."

Cutremurătoare este și următoarea întâmplare: În vara anului 1938, în Polonia romano-catolică a început distrugerea bisericilor ortodoxe din regiunea Holmsk. În aproape șase săptămâni au fost distruse 110 biserici. Într-unul din satele plasei Tomașevski exista o biserică ortodoxă. Muncitorii polonezi angajați să o demoleze au hotărât să se îmbete, ca să dobândească mai mult curaj. Aceasta le-a întunecat și mai mult mințile și ei au început să profaneze sfântul locaș. Unul dintre ei s-a urcat pe Sfânta Masă, a aruncat la pământ Sfânta Evanghelie, a călcat în picioare antimisul și a azvârlit pe jos chivotul cu Sfintele Daruri. Părticelele uscate din Sfânta Împărtășanie s-au răspândit pe pământ. Muncitorii care se aflau acolo au început cu batjocură să le calce în picioare.

Unul dintre acei profanatori s-a cățărat pe turlă, ca să dea jos Crucea. Smulgând-o, a alunecat pe neașteptate și împreună cu ea a căzut de pe turlă.

Muncitorii care au alergat să-l ajute au avut parte de o privelişte înfricoşătoare. Prietenul lor căzuse în aşa fel deasupra crucii, încât părea înşirat pe ea. După câteva minute nefericitul profanator a murit în chinuri de nedescris.

După această întâmplare a fost greu să se mai afle în regiunea Holmsk muncitori benevoli pentru distrugerea bisericilor ortodoxe. Autorităţile au fost nevoite să folosească în acest scop puşcăriaşi.

Sunt nenumărate asemenea cazuri care mărturisesc despre faptul că păcatul îl ucide pe păcătos. Dumnezeu rabdă îndelung, însă după o vreme, pentru zidirea celor dimprejur, poate să şi pedepsească, ca toţi să ia aminte.

Moartea celor necredincioşi nu pune hotar existenţei lor, aşa cum le place unora să spună, ci deschide doar prima pagină a nemuritoarei lor existenţe. Din acel moment, pentru ei începe cea mai întristătoare dramă – înfricoşătoarea veşnicie... Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos s-a convins de aceasta personal, printr-o vedere duhovnicească a înfricoşătoarei morţi a cuiva care nu s-a pocăit. Odată, mergând pe străzile Constantinopolului,

el a întâlnit o mare procesiune de înmormântare. Era purtat pe ultimul drum un răposat bogat, pornit către veşnicele locaşuri. După mort mergea mulțime de oameni cu lumânări aprinse în mâini, ceea ce făcea ca procesiunea să fie şi mai întristătoare. Şi s-au deschis atunci dintr-odată ochii duhovniceşti ai Sfântului Andrei şi a văzut el lucruri pe care nimeni dintre cei din jur nu putea să le vadă: deasupra sicriului în care zăcea mortul stătea în văzduh mulțime de demoni. Ei îngânau cântarea slujitorilor Bisericii cu strigăte: „Amar lui! Amar lui!" şi răspândeau ceva precum ceaţă deasupra celor care mergeau în jurul mortului. Unii săreau şi râdeau fără ruşine. Alții lătrau precum câinii. Alții grohăiau ca porcii. Alții îl stropeau pe cel răposat cu o apă murdară. Iar alții băteau din palme, tropăiau din picioare şi strigau către preoții care cântau: „Nici unul dintre voi nu va vedea lumina!..."

Sfântul Andrei a pornit cu convoiul către mormânt. Pe când îngropau mortul, sfântul l-a văzut pe îngerul său păzitor şi, băgând de seamă că plânge cu amar, l-a întrebat:

– De ce plângi atât? Nu am văzut să fie plâns cineva astfel.

Îngerul l-a lămurit:

– Eu am fost îngerul păzitor al celui care a murit, dar diavolul l-a pierdut. Pentru aceasta plâng.

– Dar care au fost păcatele lui? a întrebat Sfântul Andrei.

– Îți voi spune, i-a răspuns îngerul. Acest om a fost un apropiat al împăratului. Toată viața lui a păcătuit nespus: a fost desfrânat, preadesfrânat, înșelător, nemilostiv, iubitor de arginți, pomenitor de rău, călcător al jurământului și în multe alte asemenea chipuri. Pe mulți i-a păgubit material, pe unii i-a ucis și multe suflete le-a întinat cu păcatele lui cele murdare. Dar a venit secerișul și pentru el. Moartea l-a aflat nepocăit și pentru mulțimea păcatelor sale demonii l-au răpit... Pentru aceasta sunt cuprins de o așa grea amărăciune!

După despărțirea lui de înger, Sfântul Andrei însuși a plâns cu amar pentru pieirea în păcate a bogatului mort.

– O astfel de vedenie a avut și Sfântul Nifon. Odată, rugându-se în biserică, cerul s-a deschis deasupra lui și el a văzut mulțime de îngeri – unii co-

borau pe pământ, iar alții se înălțau la cer, ducând cu ei sufletele creștinilor mântuiți. El și-a oprit privirea asupra a doi îngeri care duceau un suflet în rai. La vama desfrânării îngerii au fost opriți de mai mulți demoni mânioși care strigau:

– Acest suflet e al nostru! Cum îndrăzniți voi să-l duceți spre cer?

– Prin ce ne dovediți că e al vostru? au întrebat îngerii.

Demonii au răspuns:

– El a greșit până în ultimul ceas, și nu doar în chip firesc, ci și împotriva firii. În afară de aceasta, a și osândit pe apropiații săi și a murit fără pocăință.

– Nu vă credem, au răspuns îngerii, îl vom întreba pe îngerul lui păzitor.

Îngerul a spus:

– Într-adevăr, multe a păcătuit acest suflet, însă de când s-a îmbolnăvit a început să se căiască, să plângă și să-și mărturisească păcatele. Dumnezeu l-a iertat pe el. Slavă Judecății Sale celei drepte!

Și acel suflet a fost dus în rai, spre ruşinarea demonilor.

După aceasta, sfântul a văzut un alt suflet, dus de asemenea de îngeri. Demonii strigau în urma lui:

– Unde mergeți cu acest suflet? Acesta a fost iubitor de arginți, desfrânat, a făcut necazuri multora, fura...

Îngerii i-au răspuns:

– Știm că a săvârșit unele ca acestea, dar a plâns, a suspinat, s-a mărturisit, a dat milostenie și pentru aceasta Dumnezeu i-a iertat lui toate.

– Dar, dacă și acest suflet este vrednic de milostivirea lui Dumnezeu – strigau demonii, plini de furie –, atunci luați pe păcătoșii din întreaga lume! Iar noi pentru ce să ne mai trudim?

Îngerii le-au răspuns:

– Toți păcătoșii care-și mărturisesc cu smerenie și cu lacrimi păcatele vor primi iertare după milostivirea lui Dumnezeu, iar pe cei care mor fără pocăință, pe aceștia Dumnezeu îi va osândi...

Următoarea privelişte a fost plină de lumină și de desfătare. Îngerii duceau sufletul unui creștin cu viață curată, îndurător cu cei săraci și plin de iubire către toți oamenii. Demonii nu puteau să se apropie de acel drept și scrâșneau din dinți mai de departe. Din curțile raiului au ieșit și alți îngeri, care au întâmpinat cu cântări sufletul noului sosit: „Slavă Ție, Hris-

toase Dumnezeule, că nu l-ai lăsat în mâinile vrăjmaşului, ci l-ai izbăvit pe el de iad!"

— Nu după multă vreme s-a arătat un alt suflet, pe care demonii îl duceau de-a dreptul în iad. Acesta era al unui rob pe care stăpânul lui îl muncise crunt cu foame şi cu înfricoşare. Iar el, nemaivoind să rabde chinul, îmboldit de diavol, a luat o frânghie şi s-a spânzurat. Îngerul păzitor al sufletului său mergea departe şi plângea cu amar că acela care ar fi putut, cu răbdarea sa, să fie un sfânt mucenic, punându-şi capăt zilelor mergea acum să-şi afle sălăş de la vremelnicele chinuri în cele veşnice, iar demonii dănţuiau pentru noul lor câştig.

Aşa arată tabloul lumii duhovniceşti ascunse nouă; ea ne înconjoară fără ca noi să o zărim, dar sfinţilor înainte-văzători li se dezvăluie. Cei vii plâng nemângâiaţi la ieşirea din casă a trupului lipsit de viaţă al celui adormit şi nici nu se gândesc la necazul sufletului vrednic de plâns care pleacă de aici fără Mărturisire şi fără împărtăşirea cu Sfântul Trup şi Sfântul Sânge ale lui Hristos. Da, Mărturisirea şi Împărtăşania – iată ceea ce ar

fi putut să-i ajute celui răposat! Aceste două Sfinte Taine sunt cele mai mari binefaceri pentru el. Ele izbăvesc sufletul din puterea demonilor şi de prigoana lor plină de obrăznicie. Însă cine dintre noi caută să-i ajute prin aceste mântuitoare Taine bolnavului care moare? Noi stăm în jurul celui care agonizează şi ne mirăm cu ce să ajutăm la uşurarea chinurilor lui fizice, dar nu ne dăm seama că acel suflet are nevoie în acel ceas hotărâtor şi fără de întoarcere nu atât de medicamente, cât de Spovedanie, nu atât de hrană, cât de Sfânta Împărtăşanie. Fiindu-ne teamă să nu-l înfricoşăm pe bolnav prin chemarea preotului, noi îi pricinuim înfiorare la întâlnirea cu demonii. Păzindu-i, chipurile, liniştea aici, noi ne facem vinovaţi de cea mai înfricoşătoare, de cea mai grea nelinişte a lui pe cealaltă lume...

Cât bine i-am fi făcut bolnavului aflat pe patul morţii dacă, cu o compătimire caldă şi plini de grijă, l-am fi convins să se mărturisească şi să se împărtăşească! Prin mărturisirea plină de frângerea inimii înaintea duhovnicului, păcatele sunt iertate de Dumnezeu şi demonii rămân înşelaţi

în nădejdile lor de a răpi sufletul care se desparte de trup. Primirea Preacinstitului Trup și a Preasfântului Sânge ale lui Hristos îi ține departe de aceasta. Ei nu îndrăznesc nici măcar să se apropie de cel adormit în care strălucește chipul Mântuitorului Hristos.

Știm dintr-o sursă plină de încredere următoarea întâmplare: un om inteligent a murit de o boală grea. Rătăcit multă vreme de la credință, a fost sfătuit de cei ai casei înainte de moarte să se spovedească și să se împărtășească. Spre bucuria celor apropiați, el s-a învoit pe dată. Spovedania lui a fost mișcătoare. Iar, după ce preotul a plecat, s-a adresat fiicei sale, arătând către lampa care îl veghea: „Vezi tu acea lumină? Așa simt că strălucește acum, după mărturisire, păcătosul meu suflet! Regret numai că abia la sfârșitul vieții mele am cunoscut adevărul!"

De ce pier atât de multe suflete? După cum am înțeles din vedenia Sfântului Nifon, acestea pier nu atât pentru păcatele lor, pe care Dumnezeu le iartă prin pocăință, cât mai cu seamă din pricina nepocăinței lor. Iar pricină pentru nepocăință sunt mândria, iubirea de cinste, puțina credință, necre-

dinţa, nădejdea întru sine, puţina cugetare la moarte şi nebuna indiferenţă faţă de Judecata lui Dumnezeu şi veşnicele chinuri. Dacă acela care a păcătuit începe să cugete cu temei la starea de plâns a sufletului său, dacă în fiecare zi ia aminte la moarte, el se va smeri, se va pocăi şi se va mântui.

În rai intră nu doar cei drepţi, ci şi sufletele celor care s-au pocăit. Dumnezeu îi primeşte nu doar pe sfinţi, care au ajuns să-şi înfrângă patimile, ci şi pe păcătoşii smeriţi, care nu pot să aducă nimic altceva lui Dumnezeu decât lacrimile lor de pocăinţă amară.

Pilduitoare în acest sens este următoarea întâmplare, povestită în *Prolog* despre un tâlhar din Tracia, care a făcut mulţime de fărădelegi pe vremea împăratului bizantin Mavrichie. Acest criminal era cunoscut pentru cruzimea sa. Într-atât era de puternic şi de iscusit, că nimeni nu a putut să-l prindă. Împăratul a aflat despre el şi i-a trimis prin oamenii săi crucea sa, rânduind să i se spună să nu se teamă, căci el, ca împărat, îi va ierta toate faptele lui cele rele, dacă se pocăieşte... Tâlharul a fost mişcat de aceasta, a venit la împărat şi a căzut la picioa-

rele lui, mărturisindu-şi păcatele. După câteva zile s-a îmbolnăvit grav şi a început să zacă într-o stare fără de nădejde. Atipind, a văzut în vis Înfricoşătoarea Judecată. Aceasta l-a cutremurat. Simțind că sfârşitul îi este aproape, el a început să se roage fierbinte şi să strige: „Stăpâne, Doamne! Aşa cum ai mântuit Tu mai înainte pe tâlharul de pe cruce, arată şi acum milostivirea Ta către mine! Primeşte plânsul meu de pe patul de moarte! Pat udat cu lacrimile mele! Mai mult nu cere de la mine, căci în mine nu vei afla nimic bun! Am ajuns la apusul vieții. Fără de număr sunt răutățile mele! Însă, aşa cum ai primit plânsul Sfântului Apostol Petru, tot astfel primeşte şi acest plâns al meu!"

Şi, plângând neîncetat şi căindu-se de păcatele sale, tâlharul îşi ştergea cu o năframă ochii umezi. Într-o asemenea stare de frângere a inimii şi-a dat el duhul. În aceeaşi clipă, cel mai în vârstă dintre medicii împăratului a avut un vis: mulțime de demoni întunecați s-au apropiat de patul tâlharului. Ei țineau în mâini zapise pe care erau scrise păcatele lui. Apoi doi minunați îngeri au adus o balanță. Demonii au

aşezat pe un talger păcatele tâlharului şi dintr-odată acesta s-a lăsat mult în jos, iar celălalt talger s-a ridicat.

– Nu e nimic aici, pe care să-l aşezăm în talgerul cel gol? s-au întrebat îngerii.

Unul a spus:

– Ce-am putea avea? Abia au trecut zece zile de când s-a lăsat de ucideri. Dar poate aflăm ceva!

Celălalt înger a aflat năframa udată de lacrimile tâlharului şi a spus:

– Iată, aceasta este năframa udată de lacrimile lui! S-o aşezăm în talgerul gol şi împreună cu ea şi iubirea de oameni a lui Dumnezeu – şi să vedem ce va fi!

Dacă au făcut aceasta, îndată năframa a atârnat greu, iar cealaltă parte a balanţei s-a făcut uşoară şi s-a înălţat. Iar îngerii au strigat într-un glas:

– A biruit, a biruit dumnezeiasca iubire de oameni!

Şi, luând sufletul tâlharului, au pornit cu el, iar demonii au fugit ruşinaţi.

La această vedere medicul s-a trezit, s-a dus în camera tâlharului şi a constatat că acesta a murit. În faţa ochilor săi stătea năframa udată de mulţimea lacrimilor... Medicul a luat năframa şi s-a dus cu ea la împărat.

– Împărate, a spus el, să dăm slavă lui Dumnezeu, că sub sceptrul tău un mare tâlhar s-a mântuit!

Această minunată povestire ne pune pe gânduri. Tâlhar, ucigaș, criminal – să ajungă în rai?! Om plin de păcate și de patimi să se afle printre sfinții ajunși acolo prin nepătimire? Cum e cu putință?! E cu putință, dacă tâlharul și-a sfințit cele zece zile scurse înainte de moarte cu gândul la moarte și s-a pocăit din inimă. Smerenia a vădit în chip minunat în sufletul lui toate virtuțile sfinților. Smerenia – aceasta este făcătoarea de minuni a mântuirii!

Sfinții Părinți au învățat că „smerenia, chiar dacă ar fi azvârlită în iad, se va înălța până la cer". Aceasta ne este descoperită de Însuși Mântuitorul, Care a spus: *Oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța* (Lc. 18, 14).

În același duh, Preacuviosul Teognost scrie: „Ți se va descoperi ceva înfiorător și plin de bucurie, iar tu nu te minunezi! Chiar dacă nu atingi nepătimirea din cauza păcatelor tale tiranice, presupune c-o afli prin întâmpinarea morții cu adâncul simțământ

al smereniei-şi tu, nu mai puţin ca pentru nepătimire, vei fi răpit în nori (I Tes. 4, 17). Comoara nepătimirii e alcătuită din toate virtuţile, însă piatra neprețuită a smereniei e mai scumpă decât toate acestea. Ea este de-ajuns aceluia care a dobândit-o nu doar ca să capete milostivirea lui Dumnezeu, ci şi ducerea împreună cu cei aleşi în cămara de nuntă a Împărăţiei Lui."

Concluzia ar fi următoarea: Adu-ţi aminte de moarte, pocăieşte-te, smereşte-te şi te vei mântui!

III

Cele patru ispite principale ale omului din ceasul de dinaintea morții

În cartea Sfântului Proroc Iezechiel citim cuvintele Domnului: *Dacă dreptul se va abate de la dreptatea sa şi va începe să facă nelegiuire, va muri pentru aceasta. De asemenea, dacă nelegiuitul s-a întors de la nelegiuirea sa şi a început să facă judecată şi dreptate, pentru aceasta el va trăi* (Iez. 33, 18-19).

Omul e schimbător. El poate să devină din păcătos drept şi din drept păcătos. Aceasta trebuie să ne-o aducem aminte fiecare dintre noi, care ne socotim drepți, ca să nu ne bazăm pe faptele noastre bune, căci pot într-o zi să ne piardă. Tot astfel, nici cei păcătoşi nu trebuie să deznădăjduiască din pricina păcatelor lor, căci cu ajuto-

rul lui Dumnezeu pot să se pocăiască şi să fie primiţi în Împărăţia lui Dumnezeu. Taisia a fost o desfrânată, însă, întoarsă de Sfântul Ioan Colov pe calea cea dreaptă, a lăsat toate – şi casa desfrânării, şi bogăţia cea nedrept adunată – şi a pornit cu hotărâre după preacuviosul spre o mănăstire, ca să-şi mântuiască acolo sufletul. Dar, mai înainte de a ajunge la sfânta mănăstire, Dumnezeu a primit-o în Împărăţia cerurilor, cu toate că nu trecuse nici măcar o zi de la pocăinţa sa. Aceasta a vădit-o printr-o minune dreptul stareţ, care a văzut sufletul ei dus de îngeri întru slavă... Iuda Iscarioteanul a fost la început un bun ucenic al lui Hristos şi a primit cu ceilalţi apostoli darul facerii de minuni (Mt. 10, 1-8), însă mai apoi s-a făcut viclean şi a ajuns până acolo că L-a vândut pe dumnezeiescul său Învăţător!

Omul trebuie să ia aminte asupra sa, să nu se răzvrătească şi să nu pornească pe o cale greşită. Dar, dacă s-a afundat în păcate, nu trebuie să deznădăjduiască. Cugetarea lui trebuie să fie ocupată întotdeauna cu un lucru: cum să o rupă mai degrabă cu trecutul lui păcătos şi să se pocăiască. „În

cele ce vei fi aflat, în acelea vei fi judecat" – glăsuieşte o sentinţă a Sfinţilor Părinţi, amintind de cuvintele Domnului, lăsate nouă de Sfântul Proroc Iezechiel.

Întreaga noastră viaţă este o luptă. Noi trebuie să luptăm cu demonii şi cu păcatele până la moarte. Cea mai de seamă şi mai hotărâtoare luptă – după cuvintele Sfântului Nicodim Aghioritul – ne aşteaptă în ceasul morţii. Cel ce cade în acea clipă, acela nu se va mai putea ridica. Nu vă minunaţi de aceasta! – continuă sfântul. Dacă duşmanul a îndrăznit să se apropie, la sfârşitul zilelor lui pământeşti, de Dumnezeu, Care e fără de păcat, după cum a mărturisit Însuşi Domnul: *Vine stăpânitorul acestei lumi şi el nu are nimic în Mine* (In 14, 30), atunci cu atât mai mult poate să îndrăznească să năvălească asupra noastră, a celor păcătoşi, la sfârşitul vieţii noastre! Tâlcuind cuvintele celui de-al şaptelea Psalm: *Ca nu cumva să răpească* [vrăjmaşul] *sufletul meu ca un leu, nefiind cine să mă izbăvească, nici cine să mă mântuiască* (Ps. 7, 2), Sfântul Vasile cel Mare scrie că până şi cei mai neobosiţi luptători, care în-

treaga lor viață au luptat neîncetat cu demonii, fugind de cursele lor, și au stat împotriva căderilor, la sfârșitul vieții lor se supun cercării, dacă nu se află în ei ceva păcătos. Aceia în care se află răni ori pete, ori semne ale păcatului vor fi reținuți, iar aceia în care nu se descoperă nimic din acestea vor trece fără nici o stânjeneală și vor afla odihna în Hristos. Dacă astfel stau lucrurile, omul trebuie mai întâi de toate să se pregătească să întâmpine ceasul morții, ca să-l treacă cu bine. Întreaga viață trebuie să slujească acestei pregătiri. Tu te vei arăta bine pregătit pentru acel ceas dacă în întreaga ta viață vremelnică ce ți-a fost dăruită te lupți cu bărbăție cu vrăjmașii mântuirii tale. Dacă ai dobândit în timpul vieții tale deprinderea de a-i birui cu tărie pe vrăjmașii tăi, vei primi cu ușurință cununa biruinței chiar în ceasul morții. „Pentru acest scop, ia aminte adeseori la moarte – sfătuiește Sfântul Nicodim Aghioritul – închipuindu-ți toate cele care se vor petrece atunci. Dacă vei face astfel, acel ceas nu te va mira și nu te va înfricoșa... Sufletul tău necuprins de teamă se va arăta mai pu-

ternic să poarte lupta şi să-l înfrângă pe vrăjmaş. Oamenii pământeşti fug de cugetarea la moarte, ca să nu-şi reteze bucuriile şi desfătările simțurilor și să nu le schimbe prin amintirea morții. Din această cauză le sporeşte şi li se măreşte din ce în ce mai mult legătura cu bunătățile acestei lumi... De aceea, când soseşte vremea despărțirii de această viață şi de toate lucrurile iubite şi de desfătări, ei se chinuie fără de sfârşit, se îngrijorează şi se înfioară. Ca să aducă roade cugetarea ta la moarte, trebuie să-ți închipui că te afli pe patul de moarte, că eşti cuprins de frământările şi chinurile de dinainte de moarte, să-ți închipui cât mai viu acele ispite ale vrăjmaşului care atunci vor năvăli asupra ta şi să iei aminte la acele gânduri şi simțiri care vor fi atunci destul de puternice ca să le îndepărtezi."

Patru sunt, după Sfântul Nicodim Aghioritul, principalele şi cele mai primejdioase ispite la care ne supun demonii în ceasul morții: 1) nestatornicia în credință, 2) deznădejdea, 3) slava deşartă, 4) feluritele vedenii şi înfățişări diavoleşti în care se prezintă vrăjmaşii, ca să ne înşele.

1. NESTATORNICIA ÎN CREDINȚĂ. Clătinările în credință sunt lucruri obișnuite la începutul vieții duhovnicești, dar iată că ele apar și înaintea sfârșitului vieții. Ceea ce nu au reușit să dobândească demonii la început se străduiesc să dobândească la sfârșit. Sfinții Părinți au cunoscut din experiență aceste năvăliri ale duhurilor rele, care seamănă în minte îndoiala în credință ori chiar de-a dreptul necredința și „felurite închipuiri" împotriva credinței. Desigur, aceste „închipuiri" sunt lipsite de temei, căci altfel orice om cu mintea zdravănă nu ar fi crezut în Dumnezeu și în nemurirea sufletului său. Însă, înaintea minții care se stinge, aceste „închipuiri" pline de tărie pot dintr-odată, sub influență diavolească, să-l neliniștească pe om. Ce trebuie să facă omul atunci pentru a nu cădea în cursele celui viclean? Sfântul Nicodim sfătuiește: „Nu intra în dispută cu diavolul, ci adu-ți aminte de credința în acelea asupra cărora el năvălește și spune-i lui cu sfântă nedumerire: «Piei din fața ochilor mei, satano, tată al minciunii! Nu vreau să te ascult! Întotdeauna am crezut și cred din tot sufletul meu în toate ace-

lea în care crede și maica mea – Sfânta Biserică.»"

Simplitatea cu care se crede, nu din oarecare închipuiri, ci pentru că Dumnezeu cel Neînșelător ne poruncește să credem astfel, și nu altfel, este în cazul dat cea mai puternică armă împotriva demonilor. Ei caută să semene îndoiala, dar tu stai împotriva lor cu plinătatea credinței evanghelice și apostolice. Ei voiesc să dobândească putere asupra sufletului tău, împingându-te în necredință. Tu însă smulge-te din brațele lor, strigând către Dumnezeul și Făcătorul tău: ***Cred, Doamne! Ajută necredinței mele*** (Mc. 9, 24)! Cugetă cât de amare sunt roadele necredinței în timpul vieții și cât de mulți păcătoși au fost înghițiți vreme de veacuri pentru aceasta. În acel ceas hotărâtor prinde-te de credință ca de o ancoră mântuitoare! Pierzând vremelnica viață prin puterea legii celei obștești, ia aminte să nu pierzi și veșnica viață, mai cu seamă din vina ta! Necredinciosul – ia aminte! – fără doar și poate va pieri. Ca să pricinuiască una ca aceasta, diavolul aduce necredința. Alături de necredință, el adaugă și împuținarea sufletească, nerăbdarea

şi cârtirea. De toate acestea trebuie să ne păzim, ca să ne mântuim...

Există destule pilde în această privinţă, cum că cel care îşi păzeşte credinţa sa în viaţă, acela nu o pierde nici înaintea morţii sale, şi, dimpotrivă, cel care în timpul vieţii nu s-a străduit să-şi consolideze credinţa, acela cu uşurinţă poate să o piardă în grelele ispitiri din ceasul morţii.

Una din cunoştinţele mele foarte apropiate, cunoscută de toţi ca o creştină cu multă credinţă, s-a îngrijit întreaga ei viaţă de menţinerea şi aprinderea credinţei sale. Cu această credinţă a murit. Când am cercetat-o acasă, cu câteva zile înainte de moarte, zăcea, lipsită de puteri. Îndată ce m-a văzut, un zâmbet blând i-a apărut pe faţă. Se bucura. În ochii ei ardea focul credinţei. Era bolnavă de cancer şi, chiar dacă i s-a ascuns aceasta, ea simţea că sfârşitul îi este aproape.

– Ce mai faceţi? am întrebat-o cu glas liniştit.

– Mulţumesc lui Dumnezeu! mi-a răspuns ea cu un glas şi mai liniştit. Pot să respir, dar acum două zile mi-a fost foarte rău. Mă sufocam, abia respiram. Credeam că mă duc... Doar de

fiul meu îmi este milă, că s-a întristat pentru mine. Toată noaptea a stat la căpătâiul meu. El mă vedea că sufăr şi m-a întrebat: „Mamă, cum te simți? Ai dureri?" Iar eu, ca să nu-l tulbur, i-am spus: „Sunt mai bine." Seara, când a terminat lucrul, a venit să mă vadă. Eu mă prefăceam că dorm şi l-am văzut, fără să mă observe, cum stătea lângă uşă, purtându-mi de grijă, şi cum îşi ştergea lacrimile. Mi-am spus în mintea mea: „Mulțumescu-ți Ție, Doamne, că mi-ai dăruit un asemenea fiu!" Şi am continuat să mă prefac că dorm, însă durerile nu mă lăsau deloc în pace.

– Şi vă rugați? am întrebat-o.

– Nu mai pot... din cauza slăbiciunii nu mai sunt în stare să urmăresc cuvintele rugăciunii şi le pierd firul.

– Atunci spuneți în inimă cea mai scurtă rugăciune: „Doamne, miluieşte-mă!"... Am citit de curând că, dacă cineva spune din toată inima această scurtă rugăciune, Dumnezeu, în chip nevăzut, îi răspunde îndată din cer: „Fiule, iertate îți sunt ție păcatele!"

În ochii bolnavei s-au ivit lacrimile.

– Dar cu credința cum stați? Aveți îndoieli? Vedeți să nu vă tulbure dia-

volul cu necredința ori cu împuținarea credinței!

– Când îmi vin asemenea ispite, mi-a răspuns ea, îmi aduc aminte de marile binefaceri ale lui Dumnezeu din viața mea și împuținarea credinței piere.

– Spuneți mereu – am rugat-o – cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur: „Slavă lui Dumnezeu pentru toate!" Binecuvântați pe Dumnezeu și pentru bucurii, și pentru necazuri – pentru bucurii că v-au înălțat la Dumnezeu, iar pentru necazuri, că prin acestea sporiți în viața duhovnicească. Atunci veți fi cu îngerii! Ei slavoslovesc lui Dumnezeu neîncetat și se află pururea împrejurul Lui. Și dumneavoastră vă veți sălășlui printre ei dacă împreună cu ei Îl slăviți pe Dumnezeu pentru toate, chiar și pentru dureri... Demonii, aceste chipuri întunecate ale răutății și ale răzvrătirii, ne insuflă necredința în Dumnezeu și nesupunerea față de voia Lui cea bună. Ei ne fac să cârtim. Însă dumneavoastră preaslăviți întru toate pe Dumnezeu și veți fi asemenea îngerilor.

– Ce frumos îmi vorbiți! s-a arătat ea mișcată. Am grijă să nu cârtesc, în-

să dumneavoastră mă întăriți și mai mult în răbdare.

– Da, răbdați! am accentuat eu. Pentru răbdare Dumnezeu a făgăduit mântuire.

– O, ce cuvinte mângâietoare! Cât de minunate sunt toate acestea! Să-mi dea Dumnezeu să rabd până la sfârșit! M-am gândit adesea la moarte... Și, stând așa, durerile mi se potolesc, atâta mă minunez și mă bucur! Cu gândul meu înconjur natura, mă plimb prin acele locuri – biserici și mănăstiri –, pe unde am fost pe când eram sănătoasă și spun mereu: „Slavă Ție, Doamne!" Îl laud pe Ziditor. Dar acum voi adăuga și aceste cuvinte pe care mi le-ați spus: „Slavă lui Dumnezeu pentru toate!" Fie ca ele să mă întărească atunci când vin durerile!

– Da, ele vă vor întări! Cu siguranță, Dumnezeu Însuși vă va da puteri ca să răbdați, văzându-vă cât Îi sunteți de credincioasă. Dacă vă lăsați pradă necredinței, ce folos? Din aceasta vă vor trece oare durerile? Nu! Veți avea doar vătămare – despărțirea de Dumnezeu și veșnica pieire a sufletului, veșnicul chin al demonilor... Dumnezeu vă iubește mult. Prin boa-

la trupului, El vă lecuieşte sufletul şi Se îngrijeşte părinteşte de mântuirea dumneavoastră. Lucraţi împreună cu El prin răbdarea dumneavoastră. Totul se va sfârşi în curând şi va începe desfătarea cea veşnică!

– O, de m-ar învrednici Dumnezeu de aceasta! a clătinat ea din cap. Cred în toate cele pe care mi le spuneţi, însă mă simt nespus de nevrednică. Sunt o păcătoasă!...

– Pentru răbdarea dumneavoastră Dumnezeu vă va da darul mântuirii. Aceasta nu este lucrarea noastră, ci darul lui Dumnezeu. Însă Dumnezeu dă acest minunat dar doar acelora care, prin toată stăruinţa lor de a fi virtuoşi şi răbdători, se socotesc nevrednici. Sfântul Ioan Gură de Aur spune limpede: „Cel ce se socoteşte pe sine că e vrednic, acela e nevrednic..."

– Dar cum vă împăcaţi acum cu nora dumneavoastră? am întrebat-o după o scurtă tăcere.

– Bine, a spus ea. O iubesc. Mi-e foarte dragă. Mai înainte am osândit-o în sinea mea pentru unele nedesăvârşiri ale ei, însă acum îmi pare rău de aceasta. Când am vrut să-i cer iertare şi i-am spus: „Iartă-mă pentru toate

cu câte ți-am greșit", ea mi-a răspuns: „Cu nimic nu mi-ai greșit. Iartă-mă tu!", și astfel avem pace și dragoste.

– Iată pentru ce-i atât de frumoasă atmosfera la dumneavoastră, am remarcat eu. Dumneavoastră iertați și aveți dragoste, iar acolo unde este dragoste, acolo este Dumnezeu. Oare nu a spus Mântuitorul Hristos: *Unde sunt doi sau trei adunați în **numele Meu**, acolo sunt și Eu în mijlocul lor* (Mt. 18, 20). Nu în zadar a spus *în numele Meu*! Și care e numele lui Dumnezeu ne descoperă Sfântul Ioan Teologul când scrie: *Dumnezeu este iubire* (I In 4, 8). Să fie dragoste între dumneavoastră și nora dumneavoastră, să vă iertați, să credeți în Dumnezeu, să vă rugați Lui, și El va fi întotdeauna în mijlocul dumneavoastră!

Când am încheiat convorbirea, cuprins de emoție, am simțit atâta pace și atâta bucurie în suflet, ca și când aș fi ieșit din biserică, de la Sfânta Liturghie.

După câteva zile acel suflet prea bun și pătimitor a plecat în pace la Dumnezeu...

2. DEZNĂDEJDEA. A doua ispită în ceasul morții prin care vrăjma-

şul încearcă să ne doboare este înfricoşarea la pomenirea nenumăratelor noastre păcate. „Nu putem să trecem fără această înfricoşare – spune Sfântul Nicodim Aghioritul –, însă ea trebuie să fie înmuiată cu ajutorul credinţei în răscumpărarea păcatelor noastre prin moartea pe Cruce a Mântuitorului Hristos. Înceţoşând această credinţă, vrăjmaşul aduce teama noastră până la o asemenea măsură, ca să ne ia orice nădejde de mântuire şi ne aruncă astfel într-o deznădejde fără de margini. Atunci te pregăteşte mai dinainte – ne sfătuieşte duhovnicul scriitor athonit – să respingi această năvălire şi de acum gândeşte cum trebuie, la apropierea ta de porţile morţii, să-ţi păstrezi cât mai bine steagul biruinţei – Crucea lui Hristos, adică credinţa cea tare în puterea răscumpărătoare a morţii Domnului pe Cruce... Înainte de toate grăbeşte-te să recunoşti că năvălirea deznădejdii este lucrarea vrăjmaşului (căci Hristos, propovăduind smerenia, nu a propovăduit nicicând deznădejdea – *n.n.*) şi nu germeni fireşti din pomenirea păcatelor noastre. O asemenea pomenire aduce de obicei smerenia,

frângerea inimii şi părerea sinceră de rău că am întristat pe Dreptul şi Întrutotmilostivul Dumnezeu. Această pomenire conduce într-adevăr la frică, însă acea frică nu stinge nădejdea în milostivirea lui Dumnezeu. Ea lasă locul nădejdii tainice că ne vom mântui şi înfrânge orice simțământ de respingere. Ştiind acestea, vei fi de acord că, dacă pomenirea păcatelor tale te sugrumă şi te azvârle în deznădejde, aceasta este inspirată de diavolul. Ştiind aceasta, vei dobândi puternica nădejde chiar şi în deznădejde. Iar ea va izgoni deznădejdea."

„Nicicând – scrie Sfântul Ioan de Kronstadt – nu deznădăjdui de milostivirea lui Dumnezeu. De oricâte păcate te-ai fi legat prin diavolească ispitire, roagă-te din toată inima cu nădejdea că vei primi îndurare! Bate la porțile milostivirii lui Dumnezeu – şi ele ți se vor deschide!"

Acelora care cu uşurință deznădăjduiesc poate să le ajute şi gândul, exprimat de Sfinții Părinți, că, înainte de a greşi, diavolul prezintă păcatul ca pe ceva neînsemnat şi de nebăgat în seamă, mai ales pentru marea îndurare a lui Dumnezeu, iar după căde-

re zugrăveşte acelaşi păcat ca pe ceva foarte grav şi ni-l prezintă pe Dumnezeu ca fiind neîndurător, cu scopul de a-l aduce pe cel păcătos la deznădejde. Fericit acel creştin care, aflat înaintea ispitei de a păcătui, nu se învoieşte cu uşurinţă la aceasta, nădăjduind în îndurarea lui Dumnezeu, ducându-şi gândul la iad, în care neîntârziat îl va trage păcatul său, dacă el nu se pocăieşte; acest gând îl fereşte de cădere. Dacă greşeşte de voie ori fără de voie, adevăratul creştin, oricât s-ar necăji că a amărât şi L-a mâniat pe Dumnezeu, nu cade pradă deznădejdii, ci se smereşte adânc şi-şi spune: „Hristos a venit să mântuiască tocmai asemenea păcătoşi cum sunt eu. Ce folos la cer pentru mine dacă deznădăjduiesc? Se va bucura doar satana, iar Dumnezeu Se va întrista şi mai mult. Atunci să mă ridic şi să mă întorc iarăşi la Ziditorul meu. El e dragostea. Nu mă va respinge... Chiar El a spus că mare *bucurie se face îngerilor lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăieşte* (vezi Lc. 15, 10)."

Sfântul Ioan Gură de Aur a exprimat minunatul gând că nu într-atât păcatul ne vatămă, cât deznădejdea.

Ea este, după cuvintele sale, cel mai înfricoșător, cel mai pierzător păcat, căci, dacă deznădăjduiești din împuținarea inimii, îți închizi tu însuți pe veșnicie poarta mântuirii. Dar, dacă nu deznădăjduiești nici chiar atunci când te vezi păcătosul cel mai neîndreptat, ci te străduiești ca după fiecare cădere a ta să te ridici și năzuiești iarăși către mântuire, există pentru tine nădejde că vei ajunge la Dumnezeu. Proniatorul poate să-ți trimită ziua următoare cele mai neașteptate și mai prielnice condiții pentru mântuirea ta – moartea unui apropiat, care te va cutremura și te va întoarce de la păcatele talè, pierderea averii și ajungerea într-o sărăcie lucie, care te va smeri, prigoana pentru credință, care te va apropia în a-L iubi pe Mântuitorul, o boală grea, care te va arunca într-o pocăință fără margini, și altele asemenea. Pentru aceasta, neștiind ce ne va aduce ziua de mâine, nu trebuie nicicând să deznădăjduim.

Deznădejdea înseamnă pieire. Ea conduce chiar până în adâncul păcatului și-l face pe păcătos să nu se mai ridice. După Sfântul Ioan Gură de Aur deznădejdea este cea mai puternică

armă a diavolului împotriva noastră. „Noi îl vom bucura nu într-atât când păcătuim, cât mai cu seamă când deznădăjduim." Şi, pe de altă parte, nădejdea, când nu este legată de încrederea în sine, ci de smerita pocăință, e o armă puternică împotriva diavolului.

Sfântul Isaac Sirul sfătuieşte şi pe omul aflat în căderea cea mai adâncă să nu uite de dragostea Părintelui ceresc, chiar şi atunci când s-a afundat în cele mai deznădăjduitoare păcate. El trebuie, în ciuda tuturor, să se silească spre bine „şi, când este înfrânt, să se ridice iarăşi la luptă cu potrivnicii săi şi în fiecare zi să pună din nou temelie zidirii dărâmate şi astfel să facă până la ieşirea lui din această lume, luând aminte la prorocescul cuvânt: *Nu te bucura de mine, vrăjmaşa mea, căci, dacă eu cad, mă scol* (vezi Mih. 7, 8)".

Cel ce nu întrerupe lupta cu păcatele sale şi mai cu seamă cu păcatul deznădejdii până la moartea sa, acela nici pe patul său de moarte nu se va lăsa pradă demonilor, care îl împing către deznădejde, şi le va spune: „Sunt creştin, aşa că sunt al lui Hristos. Pentru ce să deznădăjduiesc? Hristos a murit pentru cei asemenea mie!"

Prin deznădejdea lor, mulți creștini nesocotesc marea Jertfă a lui Hristos de pe Golgota. Și prin nădejdea lor mulți L-au cinstit pe Dumnezeu și lucrarea Sa cea nespusă, plină de iubire și mântuitoare.

Orice creștin adevărat, deși năpădit în ultimele sale zile din viață de gândurile grele ale deznădejdii, trebuie să spună: „Iată, am murit deja. Nu voi mai putea să păcătuiesc. Dacă-mi sfârșesc viața în deznădejde, acesta va fi ultimul și cel mai vătămător păcat al meu. De ce să nu plec de aici cu pocăință și cu nădejde, care pot să mă mântuiască? Nu s-a spus oare că *nădejdea nu ruşinează* (Rom. 5, 5)?"

„Această nădejde care întrece orice altă nădejde – după cuvintele Sfântului Nicodim Aghioritul – îl afundă pe credincios în contemplarea dumnezeieștii îndurări și el aruncă marea mulțime a păcatelor sale în afundul acestei îndurări cu credință tare că Dumnezeu vrea și caută mântuirea noastră, și nu pieirea noastră."

Iată ce rugăciune recomandă Sfântul Nicodim celui care pleacă de pe pământ ispitit de deznădejde și pe care, dacă este în neputința de a o citi el

singur, cei apropiați trebuie să i-o citească la căpătâi: „Doamne, am multe pricini să mă tem că voi fi osândit după dreptatea Ta şi că mă vei lepăda pentru păcatele mele. Dar şi mai mare îndrăzneală am să nădăjduiesc în iertare, pentru nemărginita îndurare, în Hristos Iisus, Răscumpărătorul şi Mântuitorul nostru. Pentru aceasta, rog nemăsurata Ta bunătate: cruță-mă pe mine, sărmană făptură a Ta, ca să Te slăvesc în vecii vecilor! Cu totul mă las în brațele Tale! Fă cu mine după milostivirea Ta! Căci Tu eşti singurul Stăpân al vieții mele!"

— La mijlocul veacului trecut, la Sfântul Munte s-a nevoit un mare păcătos. El a venit aici ca să-şi răscumpere mulțimea nelegiuirilor şi crimelor săvârşite în anii tinereții. Dobândind încetul cu încetul darul umilinței, s-a căit şi a plâns neîncetat. Se temea de moartea necruțătoare şi de cele care-l aşteptau la vămi. Uneori chiar a fost cuprins de deznădejde pentru mântuirea sa. Însă, după ce a fost povățuit de un duhovnic încercat, a înțeles că acea deznădejde este în mod limpede de la demoni şi a început să se împotrivească insuflărilor întunecate.

În fiecare zi s-a străduit să aprindă în inima sa nădejdea că Dumnezeu îi va ierta nelegiuirile săvârşite cândva în lume şi că îi va primi pocăinţa.

După un timp s-a îmbolnăvit grav. Atunci a scris un bilet şi adesea, în timpul zilei, îl citea. Aceasta i-a dat osebită osârdie în zilele de pe urmă ale vieţii sale. Şi curând a adormit în pace. Pe când se pregăteau să-l îngroape, au găsit acel bilet. Pe el era scris: „Nădăjduiesc în mila lui Dumnezeu şi în jertfa de pe Cruce a Mântuitorului. El este Judecătorul meu, iar nu voi, demoni vrednici de plâns! Înaintea Lui am păcătuit, înaintea Lui mă voi căi, iar voi nu aveţi nici o părtăşie cu mine, demoni vicleni! Plecaţi de la mine şi duceţi-vă la satana, stăpânitorul vostru!"

Pentru toţi a fost limpede că acest suflet păcătos a primit veşnica mântuire pentru pocăinţa lui, unită cu puternica nădejde în Dumnezeu.

Rădăcinile deznădejdii se ascund în nepăsare ori, cu alte cuvinte, în negrija noastră pentru mântuire. Această negrijă deschide porţile sufletului spre cele mai cumplite păcate. Când el se umple cu acestea nu mai vede

cum poate să se mântuiască şi deznădăjduieşte. Cel ce vieţuieşte în nepăsare, chiar dacă nu ajunge la deznădejde, se înstrăinează, fără doar şi poate, de Dumnezeu. Şi, dacă moartea îl află în înstrăinarea de Dumnezeu, în nepăsarea faţă de credinţă şi mântuire, el va pieri în veac. De aceea orice creştin trebuie să se păzească de primejdioasa nepurtare de grijă pentru mântuire.

Astăzi, la creştinii care pleacă din această lume nu se întâlneşte atât de des deznădejdea, cât o nepăsare neînţeleasă, având ca pricină negrija pentru mântuire, arătată întreaga viaţă. Mulţi oameni mor nu în deznădejde, ci în indiferenţa faţă de credinţă. Deznădejdea presupune ştiuta afundare în adevărurile creştinismului, care la cei indiferenţi nu se întâlneşte. Ea presupune de asemenea o sensibilitate a conştiinţei, mai mare ori mai mică. Creştinul luminat, chiar dacă păcătos, poate mai uşor să se rupă de stăpânirea deznădejdii şi să ajungă la limanul pocăinţei mântuitoare. Însă indiferentul faţă de credinţă este incapabil de pocăinţă şi piere fără să fi cunoscut în vreun anume fel deznădejdea.

Există şi unii creştini care cad în cele opuse deznădejdii adânci – într-o nădejde fără de măsură. Ei îşi spun cu uşurinţă: „Este adevărat, suntem păcătoşi! Însă Dumnezeu este milostiv. El negreşit ne va ierta!" Astfel de oameni trebuie să ştie că nădejdea necugetată e la fel de vătămătoare ca şi deznădejdea. Ei trebuie să ia aminte că mântuirea, care se află între teama de Dumnezeu şi nădejdea în Dumnezeu, se săvârşeşte cu frică şi cutremur (vezi Filip. 2, 12). Aceste două simţiri păzesc omul atât de încrederea în sine, cât şi de deznădejde. Creştinul trebuie întotdeauna să se mişte între frică şi nădejde, astfel că, atunci când îl înfricoşează deznădejdea, să caute îndată întărire duhovnicească în nădejdea în Dumnezeu; şi, pe de cealaltă parte, dacă ajunge într-o slăbire lăuntrică şi liniştire de sine, să se păzească de nepurtarea de grijă, cugetând că pieirea îi aşteaptă pe toţi cei plini de tristeţe.

Şi astfel, frica nu trebuie să ducă la deznădejde, dar nici nădejdea nu trebuie să conducă la nepăsare.

3. SLAVA DEŞARTĂ. Este a treia ispită vicleană, diavolească, în ceasul

morții. Poate omul să nu aibă păcate grele, care să-l conducă la deznădejde. Poate chiar să aibă mulțime de fapte bune pe care să le socotească în acele clipe hotărâtoare ale despărțirii de această viață. Dar dacă aceste fapte bune sunt unite cu slava deșartă și cu mulțumirea de sine, un astfel de om piere, și aceasta tocmai când el se socotește mântuit.

Creștinului trebuie să-i fie limpede ce mântuiește sufletul. Îl mântuiesc pe el nu doar faptele sale, ci și harul lui Dumnezeu și îndurarea cea dumnezeiască, revărsate bogat asupra inimilor smerite, după cum Însuși Domnul a mărturisit prin cuvintele: *Spre unii ca aceștia Îmi îndrept privirea Mea: spre cei **smeriți, cu duhul umilit** și care tremură la cuvântul Meu!* (Is. 66, 2).

Faptele nesfințite de harul lui Dumnezeu, deși par plăcute Lui, devin potrivnice celui Preaînalt. Dacă motivul cu care se săvârșesc sunt deșertăciunea și dorința de slavă, ele își pierd însușirea de a ajuta mântuirii sufletești. *Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă* (Iac. 4, 6). El nu primește nici rugăciunile lor, nici milosteniile lor, nici posturile lor, nici cu-

rația lor, nici orice altă faptă bună săvârșită la arătare (vezi. Mt. 6, 1-18). Fariseul a pierdut toate faptele sale bune pentru că s-a lăudat în biserică cu acestea. El a subliniat cu mulțumire de sine în rugăciunile lui că nu e păcătos ca alți oameni și a scos în evidență plin de mulțumire cinstea, dreptatea și curăția lui (Lc. 18, 11-14). Însă toate aceste însușiri ale lui, cât și faptele sale bune – postul, milostenia și celelalte – s-au ofilit și au devenit amare dintr-odată, precum legumele de toamnă năpădite de bruma slavei deșarte.

Tragedia celui cuprins de slavă deșartă constă în următorul fapt: când cel ce nădăjduiește în sine cugetă că e bun, acela e rău înaintea lui Dumnezeu; când socotește că săvârșește fapte plăcute lui Dumnezeu și prin ele se înalță înaintea Celui Preaînalt, tocmai atunci el se învinovățește adânc și se prăbușește în mod hotărât. „Binele" lui se preface pentru el în rău. *Oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța* (Lc. 18, 14). Păcătosul atrage mânia lui Dumnezeu prin relele sale nepocăite, cel plin de slavă deșartă – prin arătarea

celor bune ale sale, ce se descompun din pricina mucegaiului slavei deşarte ce le-a cuprins.

Dacă întreaga viaţă omul a fost plin de slavă deşartă şi nu s-a străduit să se îndepărteze de acest păcat al său, acela şi pe patul de moarte continuă să fie ocupat de simţămintele deşarte ale iubirii de sine. El vrea şi atunci când se află în dureri şi în pătimiri să fie lăudat pentru una ori pentru alta din însuşirile lui bune. Nesătul de laude, el înseteaza şi după moartea sa să fie mărit şi poate că în închipuirea sa îşi zugrăveşte un astfel de tablou cum va fi plâns şi preaslăvit în cuvinte deasupra mormântului.

– Se povesteşte despre un rob al patimii slavei deşarte că atunci când a ajuns la sfârşitul zilelor sale pământeşti a strâns pe cei apropiaţi ai săi şi le-a spus: „Ştiţi cât de multe laude am adunat în viaţa mea. Şi aceasta nu fără temei. Am fost membru al Asociaţiei de ajutorare a orfanilor, am fost participant activ în Grupa de luptă cu criminalitatea juvenilă. Am dat ajutor şi Asociaţiei orbilor. Am cheltuit o mare sumă de bani pentru repararea bisericii noastre. Am organizat o co-

lectă pentru zidirea unei săli de clasă la Şcoala gimnazială. Am şi alte merite pe plan obştesc, pe care acum nu am puterea să le enumăr. Pentru toate acestea am primit medalii, cruci şi stele. Luați aminte ca ele să fie la îngroparea mea aşezate la căpătâi pentru zidirea celor tineri! Îngrijiți-vă să fie şi muzica! Vreau ca totul să fie o jale plină de sărbătoare. Şi să nu uitați – să-mi ridicați monument falnic la mormântul meu, cu înscrisul pe care vi l-am lăsat!"

Gândiți oare că acest suflet cuprins de slavă deşartă, risipindu-şi toate cele bune ale sale în nesătula iubire de slavă, va primi ceva pentru aceasta dincolo? Ori mai degrabă va auzi şi el acolo grelele cuvinte ale dreptului Avraam: *Fiule, adu-ți aminte că ai primit cele bune ale tale în viața ta* (Lc. 16, 25). Pentru aceştia Mântuitorul a spus că nu au la ce să se aştepte în viața veşnică, căci ei au primit încă de aici plata lor (vezi Mt. 6, 2).

Sfinții Părinți s-au luptat până la sânge cu slava deşartă. Ei au dus o aspră viață de pocăință, iar unii dintre ei – după mărturia Sfântului Ioan Scărarul –, când au simțit că sfârşitul li se

apropie, le-au poruncit celor apropiaţi ai lor să nu-i cinstească cu moarte omenească, ci să le azvârle trupurile, precum trupurile animalelor moarte, în râu ori să le lase să fie sfâşiate de fiarele însetate de sânge, într-un anume loc.

Iată, asemenea oameni, care în adâncul smereniei s-au pedepsit pe ei, vor primi dincolo cea mai mare răsplată. Având în vedere ispitele slavei deşarte în ceasurile de dinaintea morţii, Sfântul Nicodim Aghioritul sfătuieşte cu înţelepciune: „Nicicând, dar mai cu seamă în ceasul morţii, nu îngădui să-ţi întorci luarea-aminte asupra ta ori asupra vredniciilor tale, nici să arăţi mulţumirea de sine şi de faptele tale, chiar dacă ai fi întrecut în virtute pe toţi sfinţii. Întreaga ta mulţumire să fie îndreptată către Dumnezeu. Nădăjduieşte doar în îndurarea Lui şi în pătimirile Mântuitorului Hristos; ca să te mântui, întru toate smereşte-te pe tine în ochii tăi până la suflarea cea mai de pe urmă! Dacă se întâmplă să-ţi vină în minte vreo oarecare faptă bună a ta, cugetă că Dumnezeu a săvârşit-o în tine şi prin tine, nu tu... Să fii cuprins întotdeau-

na de frica cea mântuitoare, mărturisind sincer că toate străduințele tale, silințele și nevoințele ar fi fost zadarnice și neroditoare, dacă Dumnezeu nu le-ar fi luat sub aripile bunăvoirii Sale și dacă El nu ar fi fost împreună-lucrător. Întru această bunăvoire plină de milostivire a lui Dumnezeu așază-ți orice nădejde a ta."

Cât de potrivnice acestor sfaturi înțelepte sunt faptele creștinului cuprins de slavă deșartă! El socotește ca pentru faptele sale să primească Împărăția cerurilor. Cugetă: dacă nu eu, cel care merit, cine altul e vrednic să intre în rai? Împotriva acestor înșelări de sine au stat cu multă râvnă Sfinții Părinți. Astfel, de pildă, Sfântul Marcu Ascetul îi mustră aspru pe cei care pretind să primească Împărăția cerurilor ca pe o răsplată a ostenelilor lor. El scrie despre asemenea năimiți: „Cel ce săvârșește binele și caută răsplată slujește nu lui Dumnezeu, ci plăcerii de sine." Doar acela care lucrează ca un rob al lui Dumnezeu și se simte ca un veșnic datornic Lui, acela va primi Împărăția cerurilor, și aceasta nu ca răsplată, ci ca dumnezeiesc dar. Subliniind acest adevăr evanghe-

lic, Sfântul Marcu scrie: „Domnul, voind să ne arate, pe de-o parte, că orice poruncă este o datorie, iar, pe de cealaltă parte, că înfierea este dăruită oamenilor prin Sângele Său, spune: *Când veţi face toate cele poruncite vouă, să ziceţi: Suntem slugi netrebnice, pentru că am făcut ceea ce eram datori să facem* (Lc. 17, 10). De aceea Împărăţia cerurilor nu e răsplată a faptelor săvârşite, ci dar din partea Stăpânului – dar pregătit pentru robii cei credincioşi."

La aceasta trebuie să luăm aminte încă din viaţă, ca atunci când vine ceasul morţii să nu ne afle cuprinşi de vătămătoarea slavă deşartă! Cel ce pleacă din această viaţă şi în ultima clipă alunecă în preţuirea ostenelilor sale pământeşti şi a realizărilor sale, acela în veac va pierde tot binele pentru care s-a ostenit.

Prin urmare, frate, dacă voieşti să păzeşti ca pe o bogăţie veşnică binele tău, trece-l pe seama lui Dumnezeu şi Acesta, în milostivirea Sa, îl va socoti pentru tine...

4. VEDENIILE ŞI ÎNFĂŢIŞĂRILE DIAVOLEŞTI. Una din cele mai primejdioase ispite din ceasul de dinain-

te de moarte sunt vedeniile pe care diavolul le arată ca să înșele și să câștige sufletul care pleacă de aici. În acest chip sunt mulțimea vedeniilor celor care au trecut prin moarte clinică. Vedeniile pot să fie însă nu doar de la diavol, ci și de la Dumnezeu. Cel Preaînalt trimite vedenii cu un scop bun – să zidească, să smerească, să mângâie, să aducă întărire. Iar diavolul le trimite cu vicleanul scop de a înșela cu zadarnice nădejdi, ce duc spre nepurtare de grijă, ce sunt aducătoare de desfrânare, mândrie, cu scopul de a vătăma ori de a aduce deznădejdea. Cele mai importante semne după care pot fi recunoscute vedeniile trimise de puterile întunericului sunt următoarele:

a) dacă omul pleacă din această lume fără să se pocăiască, nespovedit, păcătos, și are doar vedenii mângâietoare, e limpede că acestea nu pot să fie de la Dumnezeu. La fel sunt vedeniile oamenilor păcătoși care, trecând prin moarte clinică, mărturisesc că au văzut acolo doar lucruri luminoase și pline de bucurie, care îi așteaptă;

b) dacă cel care moare s-a „evidențiat" prin slavă deșartă și prin mândrie și nu a dezrădăcinat aici nici câ-

tuşi de puţin acest viciu şi crede că este vrednic de vedenii sfinte, e sigur că vedeniile sunt o cursă a celui viclean pentru vătămarea definitivă a sufletului său;

c) dacă vedenia arată lucruri potrivnice dumnezeieştii Scripturi, dacă insuflă rătăciri religioase clare, dacă pe de-a-ntreagul răspândeşte păgubitoare învăţături înşelătoare şi eresuri, ea este, de asemenea, de la cel rău. De aceste mărturii de dincolo de mormânt se leagă arătarea feluritelor duhuri, chemate de mediumuri, cât şi vorbirea cu morţii (vezi Deut. 18, 11).

Domnul, Care voieşte să mântuiască sufletul păcătosului şi, în acest scop, îi insuflă frică de veşnicele chinuri, nu trimite vedenii care să zădărnicească pocăinţa şi rânduiala tocmai când acestea sunt cele mai de trebuinţă, nici nu stârneşte prin arătări plăcute gândurile de slavă deşartă şi mândrie ale celui aflat pe patul de moarte şi nici nu întăreşte rătăcirile şi eresurile prin insuflarea ideilor străine şi chiar ale vrăjmaşilor dreptei credinţe mântuitoare.

Dar de ce oare Dumnezeu îi îngăduie diavolului să ne arate vedenii? Ca să se arate tuturor cine e smerit şi

cine mândru, cine e înțelept și cine lipsit de judecată. Unor pustnici li s-au arătat demoni, încredințându-i pe ei, chipurile, că sunt îngeri. Însă înțelepții robi ai lui Hristos, în chip duhovnicesc, după cum erau obișnuiți, i-au îndepărtat prin smerite cuvinte: „Nu sunt vrednic să văd îngeri." Și demonii s-au făcut nevăzuți pe dată.

—Cel care în timpul vieții s-a îndeletnicit cu smerenia și în toată vremea s-a înarmat cu simțământul nevredniciei sale, acela îndepărtează arătările demonilor pe patul lui de moarte și prin aceasta își sporește plata în ceruri. Iar cel ce a iubit să fie lăudat pentru evlavia lui, acela își atrage singur ispitele diavolești înainte de a-și da ultima suflare. Nu toți credincioșii au însă vedenii atunci când mor. Adevărații credincioși, luând aminte la păcatele lor, se pocăiesc sincer și astfel capătă mântuire.

Vedeniile primejdioase și înșelătoare ale demonilor sunt obișnuite înaintea morții pentru acei credincioși care s-au ocupat cu astfel de lucruri încă din timpul vieții. Acela care atunci când este sănătos nu se luptă cu slava sa deșartă, nici pe patul de moarte

nu poate să lupte împotriva acesteia şi o duce cu el pe lumea cealaltă. Tot astfel şi cu vedeniile diavoleşti: cel ce încă din timpul vieţii nu le-a respins, acela şi în ceasul morţii se mângâie cu ele. De aceea, câtă vreme nu a ajuns la scaunul de judecată şi se află încă pe calea vieţii pământeşti (vezi Mt. 5, 25), creştinul trebuie să se înarmeze cu smerenia împotriva celor vârâte de demoni în sufletul său, fără să cadă pradă înşelării de sine, cum că trăirile lui mistice de dinainte de moarte l-au învăţat, chipurile, lucruri frumoase... Toţi trebuie să înţelegem bine că satana aleargă stăruitor să ne înfricoşeze cu groaznicul său chip şi de obicei ne înşală cu frumoase insuflări la vedere, căci el *însuşi [...] se preface în înger al luminii* (II Cor. 11, 14).

Sfinţii Părinţi, care s-au păzit de vedenii, ne previn şi pe noi în privinţa acestora. Sfântul Ioan Gură de Aur, de pildă, scrie: „Pentru noi nu mai sunt de trebuinţă vedeniile [...] pentru că în locul tuturor semnelor ne este de ajuns singură credinţa." Iar Sfântul Ignatie Briancianinov ne previne: „Cine vede în chip simţit duhuri, acela cu uşurinţă poate să fie înşelat, spre

păgubirea şi pieirea lui. Iar dacă el, la vederea duhurilor, arată încredințare către acestea, neîndoielnic va fi înşelat [...]. Neîndoielnic va fi pecetluit cu pecetea înfiorătoarei vătămări duhovniceşti, prin care adesea se pierde posibilitatea de îndreptare şi mântuire."

De aceea, cu multă dreptate grăieşte Sfântul Nicodim Aghioritul când, plin de grijă, îi sfătuieşte pe toți cei care, pe patul de moarte, sunt ispitiți de tot felul de vedenii diavoleşti să spună astfel ispititorului: „Înapoi, vrednicule de plâns, în întunericul tău! Eu sunt nevrednic de vedenii şi de descoperiri. Una îmi e de trebuință – nemărginita milostivire a Domnului meu Iisus Hristos, cât şi rugăciunile şi mijlocirile stăpânei noastre Născătoarea de Dumnezeu şi ale tuturor sfinților." Scriitorul aghiorit spune mai departe: „Chiar dacă ți se pare că anumite semne vădite sunt vedenii binefăcătoare trimise de Dumnezeu, nici în acest caz nu alerga să le crezi pe ele, ci afundă-te în amintirea nevredniciei şi nimicniciei tale! Nu te teme că în acest fel Îl vei scârbi pe Dumnezeu, căci pentru El simțămintele noastre smerite nicicând nu pot să fie neplă-

cute. Dacă acele vedenii sunt de trebuință pentru tine, Dumnezeu știe cum să procedeze ca să nu-ți închizi înaintea lor ochii... Acela Care dă celor smeriți har nu-l va lua pe acesta de la cele săvârșite în smerenie..."

Cu enumerarea celor patru puncte de mai sus nu am epuizat însă descrierea tuturor curselor pe care satana le întrebuințează împotriva noastră în ceasul de dinaintea morții. El se folosește pentru vătămarea noastră de orice altă patimă, de care am fost cuprinși în viață. Scopul lui e ca noi să murim în păcate și să ne înfățișăm dincolo cu patimile noastre, ca să aibă cu ce să ne învinovățească. „De aceea trebuie – ne spune Sfântul Nicodim –, înainte de a veni ceasul acelei mari lupte, să ne înarmăm împotriva celor mai puternice patimi ale noastre, cu bărbăție să intrăm în luptă cu ele, ca să le înfrângem și să ne curățim de ele, ca să ne facem mai ușoară biruința noastră în ceasul de pe urmă, care poate să sosească în fiecare clipă... Domnul îi spune oricărui om: *Mergi [...] și luptă împotriva lor până îi vei stârpi* (I Regi 15, 18)!

IV

Mărturii despre viaţa de după moarte şi despre adevărul credinţei ortodoxe. Prevestiri despre ceasul morţii

Cineva a grăit: „Când te-ai născut, tu ai plâns, pe când cei din jurul tău au zâmbit. Trăieşte astfel ca, atunci când mori, să poţi să zâmbeşti în timp ce alţii din jurul tău plâng!"[1]

Bine spus, însă greu de îndeplinit! Cine e în stare să zâmbească în faţa propriei morţi – doar creştinii desăvârşiţi! Dar câţi sunt ei la număr? Foarte puţini! Astfel au fost apostolii, mucenicii, preacuvioşii, mărturisitorii, doctorii cei fără de arginţi şi sfinţii proslăviţi de Domnul cu viaţa şi cu faptele lor. Ei nu doar că nu s-au temut de despărţirea de această lume, însă, după cum am văzut, chiar au

[1] Tihomirov, *Vecinaia Jivot*, Beseda 1.

dorit-o pe ea. Sfântul Apostol Pavel, asemenea celorlalți apostoli, a năzuit către viața de dincolo, pentru că avea întru totul un cuget bun (Evr. 13, 18). El scrie filipenilor: *Doresc să mă despart de trup şi să fiu împreună cu Hristos, şi aceasta e cu mult mai bine* (Filip. 1, 23). Sfântul Marcu Tracul[1], acest mare nevoitor, a salutat moartea ca pe un izbăvitor din ostenelile pământeşti, căci atunci amuțesc păcatele. La fel, şi sfinții mucenici au preferat să moară pentru Hristos, şi aceasta cu bucurie, căci au fost încredințați că vor moşteni pe lumea cealaltă o viață mai bună.

Tot mai mulți creştini, pe bună dreptate, s-au cutremurat şi se cutremură înaintea morții. Aceasta e de înțeles, căci conştientizarea păcatului şi nepregătirea îl chinuie pe omul credincios. El trebuie, fie că vrea, fie că nu vrea, să se despartă de această viață, dar cum se va prezenta înaintea Ziditorului? Ce va răspunde pentru păcatele sale? Ce parte va moşteni el acolo? Iată, aceste gânduri tulburătoare nasc teama de moarte.

[1] Sf. Marcu Tracul sau Sf. Marcu al Atenei († 400), pomenit pe data de 5 aprilie.

Noi nu știm exact ce simte fiecare om în clipa morții. Aceasta este o mare taină. Sfinții plăcuți lui Dumnezeu mărturisesc că atunci se trezesc și conștiințele adormite cel mai adânc. Se arată înaintea vederii conștiinței amintiri întunecate, vin în mintea noastră și cele mai de rușine fapte. Întâmplările, destrăbălările încep una după alta să iasă la suprafață din adâncimile inconștientului omenesc. Cel care moare dintr-odată ia aminte și vede în sine totul clar, atât de exact, cum niciodată nu a văzut până atunci. Își vede nebuniile tinereții, înșelările și faptele lui de rușine, mărturiile rușinoase, imaginile necurate, fețele cu care a păcătuit, priveliștile pline de păcat pe care le-a iubit, oameni pe care i-a necăjit, victimele pe care le-a nedreptățit și altele asemenea. Și, ceea ce este mai important – vede că a putut să o rupă cu toate aceste păcate în timpul vieții, cu ajutorul Tainei Mărturisirii, lăsate de Hristos, înaintea duhovnicului (vezi In 20, 22-23), însă, vai!, nu a făcut una ca aceasta – fie din atracția lui nestăvilită spre păcat, fie din puțină credință, fie din rușinea cea înșelătoare. Iar acum se arată că,

în nerânduiala vieții, nici o schimbare nu mai este cu putință. Cel ce moare se va arăta într-o clipă Ziditorului așa cum este, nu după fățarnicele prețuiri ale linguşitorilor, ci după conștiința lui necoruptă. Ce va răspunde?...

Sfinții plăcuți lui Dumnezeu mărturisesc că în acel ceas al morții se arată înaintea sufletelor îngerii şi demonii. Prezența celor de pe urmă umple sufletul de cutremur şi groază. O oarecare mângâiere îi aduc îngerii cei buni, veniți să-l apere. În acea clipă, cel mai sigur folos îl primeşte omul de la conștiința sa curățită prin pocăință şi de la faptele sale bune, ascunse după săvârşirea lor prin smerenie. Atunci ascultarea, răbdarea, iertarea insultelor, neosândirea aproapelui care ne-a greşit, rugăciunile către Dumnezeu, milosteniile către cei aflați în suferință şi chiar cea mai mică faptă bună a dragostei şi a compătimirii săvârşită în numele lui Hristos ajută cel mai mult sufletului. Ajutat de îngeri, el trebuie să se îndrepte spre Mântuitorul. Iar sufletelor pline de patimă şi iubitoare de păcat li se arată duhurile cele rele, ca să fie ispitite la vămi. Oricât n-ar dori, oricât s-ar retrage, suf-

tele trebuie să meargă să dea răspuns pentru faptele lor. Ele pot să strige după ajutor, însă în acea clipă hotărâtoare nimeni nu li se arată, căci brațele demonilor răi le țin în puterea lor.

A trăit cândva un tiran plin de cruzime. În statul său, ceea ce voia, aceea făcea. Încălcând orice dreptate şi lege, pe unii îi trimitea în surghiun, pe alții îi arunca în închisoare, iar altora le răpea averile. Şi nimeni nu îndrăznea să-i spună ceva, căci orice încercare de împotrivire le făcea starea şi mai rea. Iată însă că a venit şi sfârşitul acestui împărat plin de răutate. Se afla în agonie pe patul de moarte. Şi au sosit demonii să-i ia sufletul. Și el îi izgonea cu brațele sale. Aceştia se arătau însă fără de ruşine. I-a blestemat să plece de la fața lui, iar ei îl sărutau cu buzele lor înfiorătoare şi-i strigau: „Eşti al nostru! Eşti al nostru!" El le-a poruncit să părăsească palatul lui, iar ei i-au spus plini de răutate:

– Acum tu îl vei părăsi pentru totdeauna şi vei merge cu noi!

– Eu sunt împărat! a scrâşnit furios tiranul.

– Nu, tu eşti sluga noastră şi întotdeauna ai fost astfel! i-au întors ei răspunsul.

– Nu sunt obişnuit să fiu contrazis!

– Da, nici nouă nu ne place să ne contrazici. Slugile noastre trebuie să ni se supună fără crâcnire!

– Plecaţi de aici! a strigat el.

– Hai cu noi! i-au poruncit ei.

Şi, legându-l cu lanţuri, îl trăgeau după ei, ca să-l aducă înaintea groaznicului împărat (Iov 18, 14). Abia atunci a înţeles el că nu a fost în realitate stăpânitor, ci rob al răutăţii sale şi al nevăzuţilor lui stăpâni – demonii.

Fiecare dintre noi poate să fie împărat, dacă porunceşte patimilor, dacă nu se supune demonilor ispititori şi dacă săvârşeşte voia lui Dumnezeu. Atunci, dacă vine moartea, duhurile cele rele nu vor mai avea putere asupra lui, şi el va fi în stare să le stea împotrivă.

În zadar îşi închipuie omul că e cine ştie ce somitate a pământului. Înaintea atotputerniciei morţii, el, cel puternic, se va chirci asemenea unui vierme şi va muri... Un scriitor spune: „Viaţa noastră atârnă întru totul de cele mărunte. Groapa îşi deschide adâncul întunecat la fiecare pas de pe calea vieţii. Moartea este un vrăjmaş universal. Împăraţi şi stăpânitori pu-

ternici se supun acestui secerător întunecat, cu coasa lui. Învățații și cei mai buni medici se luptă îndrăzneți să nu îngăduie celor străine să intre în palat." Fără nici un rezultat!

Sufletul iese din trup ca să intre într-o altă realitate. În zadar unii se fericesc la gândul că dincolo nu este nimic. Asemenea oameni se înșală amarnic. Mii, milioane sunt mărturiile și dovezile că există viață după moarte. Aproape fiecare familie își are răposații săi, care, la moartea lor, fiind în deplină cunoștință, au vorbit în chip firesc cu cei vii, și cu vecinii lor, și cu rudele lor plecate mai înainte de ei pe lumea cealaltă. „Iată, vin tata și bunica! Mă cheamă!" – șoptesc cu ultimele lor puteri nu puțini din cei care mor. Unii văd îngeri, alții demoni, însă toți mărturisesc într-un cuget că există viață după moarte.

Deosebit de grăitoare în legătură cu aceasta este următoarea întâmplare, pe care am auzit-o personal de la doctorița Șahanov, cea mai în vârstă psihiatră din Bulgaria. Ea a mers odată, în noiembrie 1956, acasă, împreună cu prietena sa – Raina B. Popova –, de profesie sociolog. Ne-a povestit următoarele:

„Doctorul Rozenkampf, un rus ortodox şi profesor la Universitatea din Sofia, a fost bun prieten cu doctorul Nikolai Mihailovici Popov, tot rus şi profesor de psihiatrie la Sofia. Se înrudiseră, astfel că fiul lui Popov s-a căsătorit cu fiica profesorului Rozenkampf. Cei doi profesori ţineau mult unul la celălalt.

Pe patul de moarte, doctorul Rozenkampf vorbea în deplină cunoştinţă cu doctorul Popov, care venise în vizită, şi cu doctorul Ianişevski, de asemenea profesor de boli nervoase. Deodată el a schimbat tema discuţiei şi le-a spus:

– Noi ne-am aflat în înşelare gândind că nu există o altă lume.

– De unde aţi tras această concluzie? a întrebat doctorul Popov.

Profesorul Rozenkampf i-a replicat:

– Iată, acum, noi stăm de vorbă. Dumneavoastră staţi în faţa mea, iar eu stau întins înaintea dumneavoastră. Însă dumneavoastră nu vedeţi cine mai stă în spatele dumneavoastră. Eu însă văd. Acolo sunt mama şi tatăl meu. Cât de puţin am cunoscut credinţa noastră, gândindu-ne că nu există o altă lume. Însă ea există!

Părinții doctorului Rozenkampf muriseră demult. În deplină cunoștință, el mărturisea, îi vedea că au venit ca să-l ia la ei. Nu după multă vreme el și-a dat duhul..."

Mulți, ascultând asemenea istorisiri, mărturisesc: „Acestea sunt halucinații dinaintea morții!" Cum putem însă să numim halucinații ceea ce un om afirmă cu deplină cunoștință?! În afară de aceasta, dacă ar fi vorba de unul, două ori trei cazuri de vedenii înainte de moarte, s-ar putea manifesta în privința lor o îndreptățită necredință. Însă când este vorba de dese arătări, aceasta nu se poate respinge cu un simplu gest al mâinii. Este exclus ca cei care mor să ne mintă în ceasul în care ei pleacă dintre noi. În starea lor de rămas bun, orice rătăcire cugetată din partea lor este pe deplin exclusă. Ei, într-adevăr, văd ceva pe care vor să-l împărtășească cu noi.

„Însă noi de ce nu vedem ceea ce văd ei?", se întreabă unii. Răspunsul nostru este: deoarece ceea ce văd ei nu este de natură fizică, încât să poată fi văzut cu ochii, ci de natură duhovnicească.

Când Sfântul Proroc Elisei a fost vestit de sluga lui plină de înfricoșare

că sunt înconjurați din toate părțile de oștire vrăjmașă, el nu s-a cutremurat câtuși de puțin, ci a spus: „Nu te teme, căci cei care sunt cu noi sunt mult mai mulți decât cei care sunt cu ei!" Liniștea lui venea de acolo că el vedea cu ochii săi duhovnicești „întregul munte plin cu cai și care de foc", trimiși lor de Cer în ajutor. În loc să o lămurească mai mult pe sluga sa că e nefirească orice frică, el s-a rugat: „Doamne, deschide ochii lui să vadă!" Sluga, într-o clipită, a văzut duhovnicește – și a văzut acelea pe care cu puțin mai înainte nu le vedea (vezi IV Regi 6, 15-17). Astfel și noi, acum nu credem, deoarece nu ni s-au deschis ochii cei duhovnicești, însă vom crede că există viață după moarte când noi înșine ne vom afla pe patul de moarte și ni se vor deschide ochii sufletelor noastre. Dar nu va fi oare atunci pentru noi mult prea târziu?!

Există cazuri când, în ultimele zile ale înstrăinării de pământ a omului, Dumnezeu deschide ochii celor căzuți de la dreapta credință, ca să cunoască adevărul, ca să nu piară ei și apropiații lor. Un caz tipic în legătură cu aceasta este redat de următoarea întâmplare.

Dora Zapreanova, născută la Burgas, dar măritată la Sofia, m-a vizitat pe 5 aprilie 1956 și mi-a povestit următoarele: „În urmă cu șase luni am pierdut-o pe mama. Ea trăia la Burgas și era o foarte bună creștină. De la ea am învățat să credem, să mergem la biserică, să ne împărtășim și toate celelalte.

Aveam două vecine adventiste, care arătau un fanatism ieșit din comun. Nu știu ce i-au făcut ele mamei, că în scurtă vreme au reușit să o încurce în mrejele lor și să o «boteze» la ei. Mama a devenit exact ca ele. Mergea regulat la adunarea lor și se agita pentru ei.

Șapte ani bătuți pe muchie a fost prizonieră la această grupare – chiar până la moartea ei. În multe rânduri am încercat noi să o convingem să renunțe, dar în zadar. În cele din urmă Dumnezeu Însuși a înțelepțit-o. S-a îmbolnăvit de ciroză. A căzut la pat. Mâinile și picioarele i-au ajuns atât de slabe, de parcă erau niște bețe. Săraca, a petrecut în acea stare gravă aproape zece luni. În fiecare sâmbătă adventistele veneau să-i citească lecțiunea aferentă. Ei țin sâmbăta, precum evreii.

Mama se apropia în chip vădit de sfârşit. Chinurile erau destul de mari. Nu putea să se mişte nicicum. Tot corpul era plin de sudoare, ca şi cum ar fi fost stropită cu apă. Mâinile îi atârnau nemişcate, de parcă erau frânte.

În cele din urmă, a căzut în stare de inconştienţă. În jur de 15 zile s-a chinuit sufletul ei şi n-a putut să moară. Am plecat de la Sofia la Burgas, să-mi iau rămas bun de la ea, însă mama nu era în stare nici să vorbească, nici să mănânce. Doar din când în când deschidea ochii, şi din aceasta înţelegeam că vrea apă. Toţi vedeam cât se chinuie, însă nimeni nu putea să-i ajute cu ceva. Medicul, ştiind cel mai bine starea ei şi observându-i agonia nesfârşită, s-a mirat: «Unde se mai ascunde în ea sufletul?!...» Noi am simţit că ceva se întâmplă şi că Dumnezeu nu vrea să-i ia sufletul. Ea singură ne-a dat mărturie despre aceasta, când, cu câteva zile înainte să moară, a strigat, mişcându-şi puţin degetele de la mâinile înţepenite: «Vin, vin! De ce nu mă vreţi?»

La sfatul rudelor noastre am chemat două femei bătrâne, macedonence, cunoscute în întreg cartierul ca fi-

ind foarte râvnitoare întru dreapta credinţă. Ele i-au adus mamei icoana Maicii Domnului, au aprins candela şi lumânări şi i-au citit rugăciunile pentru ieşirea sufletului. Una din adventiste a intrat în acel moment şi a făcut un scandal monstruos: «Ce faceţi?! Ea îşi dă sufletul, iar voi îi citiţi felurite rugăciuni pe care ea nu le vrea şi nu le recunoaşte! Încetaţi!» Macedonencele i-au răspuns: «Noi suntem creştini, nu evrei; ştim cum a fost această soră a noastră – a fost creştină ortodoxă!» Adventista a plecat cu o furie de iad.

Ziua următoare, sâmbătă dimineaţa, mama şi-a revenit pe neaşteptate din starea de inconştienţă şi a cerut să o ridicăm, ca să mănânce. Atunci ne-a uimit.

– Mamă, mă recunoşti? am întrebat-o eu.

– Cum să nu te recunosc, eşti fiica mea!

Eu am încercat să o înveselesc, cum făceam înainte, iar ea mi-a răspuns:

– Întotdeauna ai fost veselă. Tu eşti în stare şi pe o moartă să o faci să râdă.

– Mamă, de ce ai petrecut atât de mult în inconştienţă? Ai visat? am întrebat-o.

– Mergeam, rătăceam, rătăceam.

– Cum rătăceai? Nu l-ai văzut pe tata?

– Nu!

– Dar pe cine ai văzut?

– Pe mama, pe surori şi pe alte apropiate care au murit.

– Dar, mamă, pentru ce te chinuiai atât?

– O, voi nu ştiţi: trupul meu e atât de bătut, atât de bătut, rupt în bătaie!

– Cine te-a bătut?

– Domnul.

Sora mea s-a amestecat în discuţie:

– Dar Domnul e bun! El este iubire! Cum poate să te bată?

– Ah, atâta m-a bătut, mi-e trupul zdrobit, căci am o mare vină.

Atunci am întrebat-o:

– Dacă L-ai văzut pe Domnul, n-ai vrea să chemăm preotul?

– Da... Vreau să mă împărtăşesc! Trimiteţi după preot!...

Şi iarăşi a căzut în răpire. După o vreme a voit să o spălăm şi să o pieptănăm, ca să fie curată la Sfânta Împărtăşanie.

Pe la ora 10 au venit cele două adventiste ca să-i citească lecţiunea de sâmbătă, dar mama, dintr-odată, pe la jumătatea lecţiunii a strigat:

– Mint! Mint!

Adventistele au spus:

– Baba Jivka e în inconștiență, nu știe ce spune. Nu-i dați atenție!

După puțină vreme a sosit preotul parohiei, părintele Vasile Kărșev, și în fața celor două adventiste i-a spus mamei:

– Babo Jivko, m-ai chemat să te împărtășesc. Eu știu însă că tu ai trecut la adventiști și pentru aceasta, până nu te lepezi de ei, nu pot să te împărtășesc. Vrei să vii înapoi la credința noastră? Te lepezi de adventiști?

– Da, mă lepăd! Vreau să trec din nou la dreapta credință! a spus ea.

– Știi, babo Jivko, pilda cu oaia cea pierdută pentru care Mântuitorul Hristos a venit pe pământ? Da ori ba?

Mama a dat din cap în semn că o cunoaște. Atunci preotul i-a spus:

– Încă o dată vreau să aud: te lepezi de rătăcirea adventistă?

– Da, a răspuns ea. Mă lepăd!

– Atunci închină-te!

Dintr-odată mama, care nu putea înainte de aceasta să-și miște mâna, a făcut semnul crucii așa cum se cuvine. Noi am izbucnit în lacrimi în fața

acestei minuni. Apoi părintele Vasile a întrebat-o:

– Babo Jivko, mai ai vreun păcat de mărturisit?

– Acesta a fost cel mai mare păcat al meu – că am părăsit credința ortodoxă! a spus ea, mărturisindu-se.

Cele două adventiste, care până în acea clipă tăcuseră, dintr-odată au strigat cu mânie la preot:

– Veți da răspuns înaintea lui Dumnezeu, căci ați constrâns-o într-un astfel de moment să se lepede de credința noastră! Ea acum nu ştie ce face!

La aceasta preotul a răspuns:

– E în deplină cunoştință şi ştie mai bine ca noi. Îşi dă seama de toate. Lăsați-o în pace!

Plecând, ele ne-au amenințat pe noi. Dar sora mea mi-a spus:

– Dacă suntem vinovate, să ne dea în judecată.

După ce a împărtăşit-o pe mama, părintele Vasile a plecat. Rămânând singură, mama a spus:

– O, cât mă simt de uşurată! Satana mă sugruma. Preotul m-a slobozit de el şi mi-a dezlegat mâinile! Acum mă simt mult mai uşurată!

Sora mea i-a spus mamei:

– Acum nu ştim ce să mai credem.

– Nu sunt două Biserici, a răspuns mama. Domnul e Unul şi Biserica e Una. Să credeți în Biserica Ortodoxă!

Eu am întrebat-o:

– Mamă, ai văzut ceva? Există Dumnezeu?

– Există. Să credeți!

Acestea au fost ultimele ei cuvinte. După aceea a căzut din nou în inconștiență şi astfel a petrecut întreaga zi de duminică. Luni, 3 octombrie 1955, a murit."

Ce vor spune scepticii despre acele întâmplări minunate, când cei care mor își anunță în auzul tuturor data exactă a morții, uneori chiar şi ziua şi ceasul? Cei apropiați ai lor pot să socotească şi această prevestire ca halucinație a bolnavilor. Dar dacă ei mor în ziua şi ceasul prevestite, cine va îndrăzni să socotească această prevestire împlinită ca rod al unei închipuiri bolnave? Multor sfinți le-a fost descoperită ziua sfârşitului lor pământesc. Marele plăcut al lui Dumnezeu, Filaret, Mitropolitul Moscovei, a primit cu câteva zile înainte de moarte o prevestire de la tatăl lui răposat: „Adu-ți aminte data de 19!" şi el, în-

tr-adevăr, a luat aminte la acea dată. A slujit chiar în acea zi şi a răposat pe data de 19 noiembrie 1867 – după ce slujise singur Sfânta Liturghie şi se împărtăşise.

– Dumnezeu dă uneori descoperiri grăitoare şi creştinilor obişnuiţi, ca să se întărească prin aceasta în credinţă atât ei, cât şi apropiaţii lor. Multe sunt întâmplările cu asemenea prevestiri. Ele ajută omului să cugete mai adânc la sine. Iată trei asemenea cazuri:

– Bunul meu prieten Liubciov Ghermanov mi-a povestit următoarele despre moartea mamei sale, o creştină luminată cum rar îţi este dat să întâlneşti.

„La sfârşitul anului 1959, mama mea, Aleksandra, a început să sufere de o insuficienţă cardiacă acută. Starea ei era deznădăjduitoare. Aceasta era părerea medicilor care o tratau – unii dintre cei mai renumiţi profesori ai noştri, specialişti în boli de inimă. După o consultaţie, ei şi-au arătat îndoiala că va mai trece de noaptea următoare.

Ne-am adunat în jurul patului ei şi ne aşteptam la tot ceea ce este mai rău. Fiind de felul ei vorbăreaţă, dar neputând să-şi ridice nici degetele de

la mână, ea ne-a spus, la început liniştit, iar după aceea mai puternic, astfel ca toți s-o auzim:

– În această noapte mama voastră nu va pleca. Nu vă necăjiți! Rugăciunea atât a voastră, cât şi a celor mai apropiați care au răposat a fost ascultată. Întrutotbunul şi milostivul Dumnezeu îmi va prelungi viața cu încă trei ani.

Şi, într-adevăr, ea a început să se îndrepte, spre marea mirare a noastră, a celor care o iubeam, şi spre şi mai marea mirare a medicilor şi a profesorilor... Exact peste trei ani s-au împlinit cele prevestite de ea şi noi am trăit cea mai mare durere în casa noastră – iubita noastră mamă s-a despărțit de noi pentru cele veşnice."

Una dintre cunoştințele mele mi-a povestit despre soțul său următoarea întâmplare ieşită din comun:

„Bărbatul meu, Hristo Mihailov, suferea de o boală gravă de inimă. A petrecut un an şi opt luni nemişcat, la pat. Apoi s-a tămăduit, însă nu pe deplin. O zi sănătos, două zile bolnav. Aşa a dus-o o vreme, până ce, în cele din urmă, din cauza unei bronhopneumonii, a căzut definitiv la pat. A zăcut

cut zece luni şi nu s-a mai ridicat. A suferit mult, însă niciodată nu a cârtit împotriva lui Dumnezeu. Deşi a pierdut toată averea, rod a 40 de ani de osteneală, el nu a căzut în deznădejde şi tot timpul spunea: «Mulţumescu-Ţi Ţie, Doamne!»

Viaţa lui a fost o cunună de fapte bune. Câtă vreme am fost bogaţi el a dat în stânga şi în dreapta mulţi bani familiilor sărace. La unii muncitori le-a făcut chiar case. La alţii le-a fost naş de cununie şi le-a dăruit cu această ocazie obiectele cele mai de trebuinţă într-o casă nouă – maşină de spălat, aragaz şi altele. Eu mă supăram uneori de dărnicia lui fără nici o socoteală, însă el îmi spunea: «Tu nu înţelegi cât de important este ceea ce fac eu!» Alteori îmi spunea: «Ceea ce iese din buzunarul tău nu mai este în puterea ta, ci a lui Dumnezeu. Nu te mai gândi la el, nici să-ţi pară rău că l-ai dat. Dacă vreodată se întoarce – bine, dacă nu se întoarce – şi mai bine. Dumnezeu are grijă de noi.»

Nu a fost foarte învăţat, dar avea o filosofie de viaţă sănătoasă şi o gândire practică. La aceasta se adăuga marea lui religiozitate. Câtă vreme a fost

sănătos, în fiecare zi se ducea să se roage la biserică. Postea întotdeauna toate posturile, se împărtășea regulat și mă sfătuia: «Fără mărturisire nu se ia Împărtășania, căci noi suntem foarte păcătoși. Nu doar dacă ucizi și furi este păcat, ci și orice cuvânt rău și gând rău este păcat. Câte stele sunt pe cer și fire de nisip pe malul mării, atâtea păcate sunt în inima omului. Cum putem să ne împărtășim fără mărturisire?!» El postea înainte de Împărtășanie foarte aspru: întreaga săptămână mânca doar pâine și bea doar ceai, și aceasta o singură dată pe zi. Și câte fapte bune le făcea vecinilor și rudelor!...

Praznicul Sfintei Marii Mari l-a aflat grav bolnav. Zăcea nemișcat. Starea lui era deznădăjduitoare. În deplină cunoștință, el a chemat copiii și toate rudeniile, să-și ceară iertare de la ei. Am plâns nemângâiată la căpătâiul lui vreme de un ceas și m-am rugat să nu rămân singură. După un timp el și-a adunat puterile și dintr-odată mi-a spus: «Cu lacrimile tale mă întorci de pe calea veșniciei. Nu voi muri acum, ci de Sfântă Maria Mică, la prânz, la ora 12. Trimite un dar Maicii Domnului!»

Eu am trimis un ştergar la Biserica Sfintei Parascheva. Între timp el şi-a revenit puţin, însă tot la pat a rămas. Într-o zi ne-am adunat în jurul patului său fiul nostru, două prietene ale mele şi cu mine. Discutam. Bărbatul meu privea către perete şi dintr-odată a spus:

– Fiule, ce trandafiri frumoşi!

– Da, trandafirii din grădină sunt foarte frumoşi, a consimţit fiul nostru, însă el a replicat:

– Nu vorbesc de trandafirii noştri. Aceştia de aici sunt mult mai frumoşi.

Pe tot timpul bolii el a fost pe deplin conştient. În ziua de dinaintea morţii tot privea într-un colţ al camerei. L-am întrebat:

– Ce tot priveşti acolo?

– Văd doi îngeri, a răspuns el.

– Cum sunt?

– Foarte frumoşi.

– Vreau să-i văd şi eu, i-am spus.

– Acum nu poţi, a venit răspunsul.

Înainte să moară, s-a mărturisit şi s-a împărtăşit, în ultimele trei zile dându-i, la dorinţa lui, doar pâine şi cafea. Atât de aspru a postit înainte de Împărtăşanie, până la sfârşitul vieţii sale.

Într-o miercuri dimineața, de Sfânta Marie Mică, m-a rugat să chem preotul ca să-i citească rugăciunea de despărțire (rugăciunile de dinaintea ieșirii sufletului). Părintele Gheorghi Sokolov i-a citit vreme de un ceas, iar soțul meu, în toată această vreme, a rămas neclintit. S-a rugat din tot sufletul...

Exact la ora 12, la prânz, așa cum ne spusese, și-a dat sufletul...

De atunci eu cred și mai mult că există – în afară de viața noastră pământească – și o altă lume, și Dumnezeu, și îngeri. Căci, dacă nu ar fi fost Dumnezeu și viață după moarte, de unde ar fi putut soțul meu să știe cu atâta precizie ziua și ceasul sfârșitului său, și aceasta cu o lună înainte să se întâmple?!..."

În multe case se povestesc asemenea întâmplări despre răposați apropiați.

Simeon Radev scrie despre verișoara lui primară, Ana, o foarte bună credincioasă și o evlavioasă creștină ortodoxă, următoarele: „Doi dintre fiii ei erau deja căsătoriți și aveau copii; cel de-al treilea era în America. Ea suferea mult pentru el și l-a tot așteptat să vină ca să se căsătorească. Și s-a în-

tors el, s-a căsătorit, şi în cele din urmă ea i-a spus: «M-am rugat la Dumnezeu şi El mi-a dat ceea ce am cerut. Acum trebuie să merg la El. Mă cheamă!» Era acum foarte slabă şi arareori se ridica din pat. Într-o zi de praznic, a vrut să o îmbrăcăm în hainele ei de Paşti. Fiilor şi nurorilor sale le-a spus: «Îmbrăcaţi-vă şi voi în haine frumoase, staţi la masă, staţi de vorbă bucuroşi şi eu mă voi uita la voi. A venit sfârşitul meu, dar inima mea e plină de bucurie.» În vreme ce ei se adunaseră şi vorbeau în sufragerie, ea şi-a dat sufletul în pace."

— Împotriva unor asemenea cazuri – de prevestire a zilei şi ceasului morţii – se pot aduce multe mărturii. Orice tăgăduire a unor asemenea cazuri e însă fără obiect şi conduce către primejdioase urmări, căci încercările de a clătina credinţa ne clatină, în realitate, obiceiurile. Iar moravurile clătinate ne clatină starea. Cine pierde din aceasta? Noi, care negăm nenumăratele întâmplări de prevestire a morţii. Bine a spus un scriitor duhovnicesc: „Dacă trăiesc curat (cu credinţă în viaţa de după moarte – *n.n.*), am cea mai mică pierdere şi cel mai mare câştig. Dar,

dacă trăiesc în păcate, am cel mai mic câştig şi cea mai mare pierdere."

Problema morții a tulburat şi tulbură pe toți oamenii – în toate vremurile. Ea a preocupat chiar şi cele mai vestite minți, căci moartea este soarta fiecărui om. Nu poți să o îndepărtezi cu un uşor semn al mâinii, fără să-ți pese, şi să mărturiseşti: „Vreau să trăiesc! Nu mă interesează moartea!" Că vrei să trăieşti, una ca aceasta este limpede; dar, pentru că vei muri, trebuie să cugeți la moarte, căci ea te va învăța să trăieşti astfel, încât să moşteneşti veşnica şi fericita viață! Prin urmare, drept e să spui: „Vreau să trăiesc şi pentru asta mă interesez de moarte!"

Poate oare un om înțelept să spună: „Vreau să respir, dar aerul nu mă interesează!" Cum să nu te intereseze aerul?! Dacă vrei să respiri trebuie să te îngrijeşti să ai aer curat, sănătos. Altfel, dacă respiri aer otrăvit, vei muri. Tot astfel, dacă vrei să trăieşti veşnic, trebuie să-ți asiguri încă de aici, de pe pământ, aerul harului dumnezeiesc, care singur poate să-ți aducă veşnica fericire. Ce aer ai respirat aici pe acela îl vei respira şi în lumea de dincolo. Dacă ai respirat aici neîncetat vapo-

rii otrăviți ai păcatului, tu, fără doar şi poate, vei intra în iad şi vei respira acolo veşnicii vapori de foc ai gheenei. Dar, dacă părăseşti la timp vaporii păcatelor şi îi dai voie în cămăruța sufletului tău aerului curat al harului dumnezeiesc, vei moşteni raiul, cu veşnicele sale miresme. Trebuie să luăm aminte că moartea nu înseamnă neființă, ci doar o trecere de la viața vremelnică la viața veşnică.

Prin urmare, e limpede cât de nedrept procedează aceia care cu bună ştiință fug de gândul la moarte. Prin aceasta ei nu pot s-o îndepărteze, deoarece ea se apropie în fiecare minut, neținând seama de faptul că ne gândim ori nu ne gândim la ea. Cum putem să luptăm împotriva morții noastre? Într-un singur fel: să trăim astfel, încât să moştenim viața cea fericită, veşnică, făgăduită de Mântuitorul. Aceasta înseamnă să ne îngrijim de mântuirea sufletelor noastre, crezând neclintit în nemurirea sufletului. Căci, după cum bine a spus Platon, „de suflet se îngrijeşte doar acela care ştie că el este nemuritor".

Dumnezeu a ascuns de noi până acum cele despre lumea cealaltă, în-

să nu a trecut sub tăcere întru totul adevărul despre viața veșnică. După ce ne-a descoperit-o pe ea în Sfânta Scriptură, așa cum am văzut, El ne-a dezvăluit-o permanent, în fiecare zi, ca să mențină în noi credința vie că moartea nu este sfârșitul vieții, ci începutul vieții celei adevărate. Toate întâmplările descrise până aici vin să ne convingă că există Dumnezeu, că omul are un suflet nemuritor, că mărturisirea ortodoxă este adevărată și că prin moartea sa omul merge cu trupul în mormânt, iar cu duhul său la Dumnezeu: unii, spre veșnica și fericita viață, iar alții – la osândă (vezi In 5, 29). Aceasta ne face să cugetăm mai profund asupra problemei vieții și a morții. Fiecare dintre noi e un călător. Fie că vrem, fie că nu vrem, credem ori nu credem – toți călătorim către veșnicie. Prezentarea noastră înaintea Domnului este de neînlăturat. Clipele care zboară ne apropie de această întâlnire inevitabilă. Iar ca să fugi de Dumnezeu, la urma urmelor, este imposibil, căci El este omniprezent. Oriunde te-ai îndrepta, tot pe El Îl întâlnești, tot de El vei da (vezi Ps. 138, 7-10).

Încă de la naşterea noastră am urcat în trenul vieţii şi călătorim. Zilele trăite, lunile şi anii sunt kilometrii scurşi din calea vieţii. Nu ne vom afla veşnic în acest tren, ci va trebui, inevitabil – mai devreme ori mai târziu –, să coborâm la gara de destinaţie fiecare dintre noi. În această gară există doar două ieşiri: raiul şi iadul. În fiecare zi mii de oameni mor pe planeta noastră şi toţi trebuie să se întâlnească cu vameşii plini de cruzime, care controlează atenţi ceea ce duce fiecare în bagajul său – păcate ori virtuţi. Noi ne umplem bagajele vieţii, de obicei, nu cu fapte bune, ci cu nelegiuiri şi nedreptăţi: cu egoism, cu iubire de sine, cu mândrie, cu desfrânare, invidie, ură, bârfe, împilări, jurăminte, mânie, răzbunare, pomenire de rău şi altele asemenea. Dacă omul a azvârlit de la sine, prin sinceră pocăinţă şi mărturisire, toate acestea, şi îşi va umple bagajul său cu fapte bune: cu dragoste şi cu milă de aproapele, cu lacrimi, cu frângerea inimii şi cu neîncetate rugăciuni la Dumnezeu, atunci îngerul păzitor, conducându-l pe calea cea îngustă a virtuţilor, îl va duce până la acele porţi mult dorite prin care se intră în rai.

Cel care nu s-a căit însă de păcatele sale şi şi-a îngrămădit din ce în ce mai mult cu ele bagajele de călătorie, cel care a mers pe calea cea largă a păcatelor şi a viciilor, acela va fi condus de către demonul care-l însoţeşte către întristătoarea ieşire cu înscrisul cel rău: „iad".

Intrarea cea strâmtă a raiului conduce către vastele şi nevăzutele frumuseți ale Împărăției cerurilor, iar porțile largi ale iadului conduc spre întunecatele temnițe ale veşnicelor chinuri!

SĂ LUĂM AMINTE!

Notă biografică

Autorul acestei cărți, Arhimandritul Serafim Alexiev, este binecunoscut cititorilor ortodocşi din Bulgaria. Născut în anul 1912 într-o familie săracă, dar evlavioasă, el a absolvit Seminarul Teologic din Sofia. Mai apoi este admis la Facultatea de Teologie, continuându-şi după aceea studiile în Elveția. În anul 1940 intră în monahism. Un rol hotărâtor în viața lui l-a avut prietenia cu vrednicul de pomenire Arhiepiscopul Serafim Sobolev (†1950), în care află un povățuitor fără seamăn în ale credinței şi vieții duhovniceşti.

În viața şi activitatea creatoare a Arhimandritului Serafim se disting trei perioade. Prima (până 1960) când, în ciuda condițiilor vitrege, desfăşoară o neobosită activitate pastorală, ține predici şi omilii pline de har, scrie broşuri şi poezii pe teme moral-duhov-

niceşti. Din această perioadă datează culegerile de omilii *Nădejdea noastră* şi *Dragostea noastră* – dintre cele mai căutate cărţi ale sale. În a doua perioadă (1960-1969), Arhimandritul Serafim – deja doctor în Teologie Dogmatică al Academiei de Teologie din Sofia – publică o serie de studii, rodul unei trude teologice neistovite. A treia perioadă debutează în anul 1969 când, din pricina unui dezacord de principiu cu privire la reforma calendarului din Bulgaria şi din cauza politicii pro-ecumenice în care era antrenată Biserica Ortodoxă Bulgară, este nevoit să părăsească Academia Teologică. În această perioadă, Arhimandritul Serafim scrie o nouă serie de cărţi cu conţinut teologic şi duhovnicesc, printre care: *Rugăciunea noastră, Viaţa de după moarte, Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul* şi altele, precum şi ultima sa carte-testament: *Ortodoxia şi ecumenismul* – o critică profundă a ereziei ecumeniste.

Arhimandritul Serafim a trecut la Domnul pe data de 13/26. 01.1993. De la el ne-au rămas, ca o preţioasă moştenire, cărţile şi pilda sa de viaţă monahală plină de râvnă şi jertfă de sine, închinată pe deplin slujirii Ortodoxiei.

Cuprins

Ceasurile hotărâtoare de dinaintea morții

I. Învățătorul cel tăcut 7

II. Adu-ți aminte de moarte! 35

III. Cele patru ispite principale ale omului din ceasul de dinaintea morții 75

IV. Mărturii despre viața de după moarte şi despre adevărul credinței ortodoxe. Prevestiri despre ceasul morții 111

Notă biografică 140

Nu doar viața întreagă, ci și clipele de dinaintea morții creștinului sunt hotărâtoare pentru destinul său veșnic. Datorită mai ales valorii covârșitoare a acestor clipe ce preced marea trecere, cartea de față prezintă un interes cu totul aparte. Întrucât moartea nu reprezintă un sfârșit absolut al vieții, ci doar poarta prin care omul își continuă existența veșnică, pregătirea pentru ea este esențială. De aceea pomenirea morții a fost pentru monahii din vechime un exercițiu ascetic, menit a fi practicat zi de zi. Autorul ne oferă o excelentă sinteză asupra acestei teme: gândul la moarte ne învață smerenia, ne amintește că nu trăim veșnic pe acest pământ, ne ferește de păcate și ne ajută să ne pregătim pentru clipa morții. Ajunși la capătul călătoriei noastre pământești, vom fi supuși unor încercări deloc ușor de depășit: necredința, deznădejdea, slava deșartă, vedeniile diavolești... Tocmai în momentele de dinaintea morții, diavolul găsește o ultimă ocazie pentru a ne face să pierdem fericita veșnicie.

Cartea părintelui Serafim Alexiev ne îndeamnă la responsabilitate, arătându-ne cum gândul morții se poate preface într-un reazem sigur al mântuirii noastre, printr-o continuă meditare asupra importanței temei tratate.